

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education

4/1, 1-37

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 29.12.2022

Makale Kabul Tarihi: 01.02.2023

Rahimi, F. (2023). Nezrali'nin Çağatay Türkçesi sözlüğü üzerine. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 4(1), 1-37.
<http://dx.doi.org/10.46321/bugu.108>

NEZRALİ'NİN ÇAĞATAY TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ ÜZERİNE

Dr. Farhad RAHİMİ

TebriZ Üniversitesi farhad_rahimi2007@yahoo.com ORCID

Öz

İran sahasında 'Alī Şīr Nevāyī'nin eserlerini anlamak üzere birçok Çağatay Türkçesi sözlüğü düzenlenmiştir. Bunlardan bir tanesi de Nezr-'Alī'nin sözlüğüdür. Bu çalışmanın amacı H. 11. yüzyılda İran'da Nezr-'Alī tarafından Safevi padişahı Şāh Şafī Sām Mīrzā'nın (hük. H. 1038-1052/1629-1642) buyruğuyla yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüğü tanıtmak, eserden elde edilen sözcüksel ve sözlüksel malzemeyi ortaya koymak ve başka eserlerle karşılaştırarak bu eserin Türk dilinin gelişme sürecine olan katkısını belirlemektir. Aynı zamanda Çağatay Türkçesi metinlerinin okunması ve değerlendirilmesinde karşılaşılan sorunların bu eser sayesinde giderilmesi ve böylelikle de Türk dil biliminin bazı sorunlarının çözülmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde önce "Çağatay Türkçesi", "Safeviler Döneminde Çağatay Türkçesi" ve "Nezr-'Alī" başlıkları altında bu konular işlenmiş; daha sonra "Nezr-'Alī'nin Sözlüğü" başlığı altında eser hakkında bilgiler verilmiş; "Eserin Tanıtımı ve Düzeni", "Eserin Yazma Nüshası", "Eserin Yazma Nüshasının Yazılış Özellikleri", "Eserin Üzerinde Yapılan Çalışma" ve "Maddelerin Başka Sözlüklerle Karşılaştırılması" başlıkları ele alınmıştır. Bu bölümün "Maddelerin Başka Sözlüklerle Karşılaştırılması" kısmında sahanın en önemli sözlüklerinden olan *Abuşka* ve Mīrzā Mehdī Hān Esterābādī tarafından yazılan *Senglah* sözlüğü ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Çalışma, Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. nr. 4354/3 (T), Tahran-Meclis Ktp. nr. 9176 (Sebt nr. 85417) (M) ve Kum-Gülpaygani Ktp. nr. 20/148-4028/1 (G) nüshalarına dayanmaktadır. Bu eser *Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü* adıyla 2022 yılında TDK tarafından yayımlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: İran, Nezr-'Alī, Çağatay Türkçesi, Çağatay Türkçesi Sözlüğü, Nevāyī, Safeviler, 17. yüzyıl.

ON NEZRALI'S CHAGATAI TURKISH DICTIONARY

Abstract

In the Iran field, many Chagatai Turkish dictionaries have been prepared to understand the works of 'Alī Şīr Nevāyī. One of them is Nezr-'Alī's dictionary. This study aims to introduce the Chagatai Turkish-Persian dictionary, which was written by Nezr-'Alī in Iran in the H. 11th century by the order of the Safavid king Şāh Şafī Sām Mīrzā (government: H. 1038-1052/1629-1642), to reveal the lexical and lexicographic material obtained from

BUGU Dil ve Eğitim Dergisi, 4(1), 2023, 1-37, TÜRKİYE

the work, and to determine the contribution of this work to the development process of the Turkish language by comparing it with other works. This study consists of four parts. In the first part, first about the titles “Chagatai Turkish”, “Chagatai Turkish in the Safavid Era” and “Nezr-‘Alī”; then, information about the work was given under the title of “Nezr-‘Alī’s Dictionary”; The titles of “Introduction of the Work and the Order of the Dictionary”, “Manuscript of the Work”, “Writing Characteristics of the Manuscript of the Work”, “Study Done on the Work” and “Comparison of Items with Other Dictionaries” are discussed. In the “Comparison of Articles with Other Dictionaries” part of this section, comparisons were made with *Abuşka* and *Senglah* were written by Mīrzā Mehdī Ḥan Esterābādī, which are the most important dictionaries in the field. The study is based on the Tehran University-Central Library nr. 4354/3 (T), Tehran-Parliament Library nr. 9176 (Sebt nr. 85417) (M) and Kum-Gölpaygani Library nr. 20/148-4028/1 (G) manuscript copies. This work was published by TDK in 2022 under the name of *Nezrali’nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü*.

Keywords: Iran, Nezr-‘Alī, Chagatai Turkish, Chagatai Turkish Dictionary, Nevāyī, Safavids, 17th century.

1. Giriş:

1.1. Çağatay Türkçesi:

Fuad Köprülü, Çağatay Türkçesini kelimenin en geniş anlamıyla Moğol istilasından sonra Cengiz’in çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altın-Ordu imparatorluklarının medeni merkezlerinde 13-14. yüzyıllarda gelişen ve Timurlular devrinde özellikle de 15. yüzyılda klasik bir mahiyet alarak zengin bir edebiyat yaratan edebî Orta Asya lehçesi biçiminde tanımlar (Köprülü, 1945, s. 270). Köprülü’ye göre Çağatay Türkçesinin temelini Hakaniye Türkçesi oluşturmaktadır (Köprülü, 1945, s. 277). Köprülü, Çağatay Türkçesini şu devirlere ayırır:

I. 13-14. yüzyılda önce Çağataylılar ve İlhanlılar ülkelerinde daha sonra Harezm ve Altın-Ordu’da göze çarpan edebî inkişaf ile kendini gösteren ilk Çağatay devri: 11-12. yüzyılda bütün Orta Asya Türklerinin edebî dilinin (Hakaniye) Moğol istilasından sonra çeşitli sahalarda çeşitli yerel lehçeler ile ve özellikle Oğuz-Kıpçak unsurlarının karışmasından meydana gelen ve bu nedenle ayrılıklar gösteren bu edebî lehçe, önce Türkistan, Horasan ve İran sahalарında, daha sonra Harezm’de ve Altın-Ordu’da ürün vermeye başlamıştır. 13-14. yüzyılda Türkistan ve İran’da Orta Asya edebî Türk dili ile eserler yazıldığı bilinmektedir (bu eserlerle ilgili bilgi için bk. Köprülü, 1945, s. 278-280). Barthold ve Samayloviç’in 15. yüzyıl Çağatay edebiyatının 14. yüzyılda Harezm ve Altın-Ordu edebiyatının etkisi altında geliştiği iddiasının yersiz olduğu, bu edebiyatın oralardakinden daha önce İlhanlılar ve Çağataylılar ülkelerindeki kültür merkezlerinde önemli bir gelişme göstermesinden bellidir.

II. Klasik Çağatay devrinin başlangıcı (Nevāyī’ye kadar): Bu edebî lehçe, 14. yüzyıl sonlarından başlayarak 15. yüzyılın ilk yarısında Timurlular devrinde Horasan ve Maverāü’n-nehr’in Herat ve Semerkand gibi medeni ve siyasi merkezlerinde klasik bir edebî dil mahiyetini almağa başladı.

III. Klasik Çağatay devri (Nevāyī devri): 15. yüzyılın ikinci yarısında Nevāyī ile başlayan devir.

IV. Klasik devrin devamı: 16. yüzyılda Bābür ve çocukları zamanında Hint

saraylarında yüksek aristokrasi edebiyatı şeklinde devam eden ve Şeybaniler devrinde Türkistan'da tekâmülünü takip eden Çağatay edebiyatı devri.

V. Gerileme ve çökme devri: 17-19. yüzyıllarda kültür dili olarak birçok ürünler vermekle birlikte artık büyük şahsiyetler yetiştiremeyen Çağatay edebiyatı, duraklama ve gerileme devrine girmiştir. Bu durum 20. yüzyılda iktisadi ve medeni etkenlerin etkisi ile yeni Özbek edebiyatının meydana gelmesine kadar devam etmiştir (Köprülü, 1945, s. 270-286).

Nevâyî'nin ölümünden sonra, onun eserlerinin kolayca okunması için, İslam dünyasının her bir köşesinde çeşitli sözlükler yazılmaya başlandı. Genellikle Osmanlı imparatorluğu, İran, Azerbaycan, Hindistan veya Türkistan'da yazılan ve Türk dilinin gelişme tarihi için çok büyük bir değere sahip olan bu sözlükler bir sözlükçülük ekolü oluşturmuştur. Caferoğlu'na göre bu ekolün özellikleri şunlardır:

I. Her sözün kendi öz anlamı dışında, çeşitli Çağatay Türkçesi şairlerindeki çalarlarını ve anlamlarını belirtmek için karşılaştırmalı yönteme başvurulmuştur. Estetik bakımdan ise Çağatay Türkçesi sözlüklerinin en ağır basan noktası, Nevâyî'nin şiir ve sözlük dehasını belirtmek olmuştur.

II. Arapça ve Farsça sözcüklere yer verilmemiştir. Ancak Arap filoloji geleneği tamamıyla ortadan kalkmamıştır.

III. Anadolu Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesinden gereğince örnekler alınmış veya anlam değerlendirilmesi yapılmıştır.

IV. Bu sözlükler ne yazık ki yanlışlıktan uzak kalmamışlardır. Bu eksiklikler özellikle de sözcüklerin anlam değerlendirilmesinde göze çarpmaktadır (Caferoğlu, 1984, s. 220-224).

1.2. Safeviler Döneminde Çağatay Türkçesi:

1501 yılında kurulan Safeviler Dönemi'nde Türk dilinin gelişim süreci devam etmiştir. Bu dönemde Azerbaycan Türkçesi ile yazan birçok şair yetişmiştir. Eserlerinden veya tezkirelerden öğrendiğimiz yüzlerce şairden şunları örnek verebiliriz: Şadıķı Afşar, Başırî, Şâh İsmâ'îl Hatayî, Muhammed Fuzulî, Mâtemî, Kişverî, Muhammed Emânî, Murtażâ Kulu Han Zafer, Mesîhî, Şâ'ib Tebrizî, Şâh 'Abbâs Şânî, Te'sîr, Kavsi Tebrizî, Şâhî, Sürürî, Haķırî, Fedâyî Tebrizî, Muḳaddes Erdebilî, Mevlânâ Himmetî Engürânî, Fazlî, Vâlî Kirmanî, Aşık Ḳurbânî, Raḫmetî, 'Abbâs Tufarḫanlı (Hey'et, 1376; Kerimi, 1384).

Çağatay Türkçesiyle yazan şairlere gelince şunu söyleyebiliriz ki Nevâyî'den sonra bütün Türk ülkelerinde olduğu gibi İran'da da bu lehçe önem kazanmıştır. Safeviler döneminde I. Şâh 'Abbâs'ın kütüphanecisi Şadıķı Afşar, Nevâyî'yi örnek alarak *Mecma'u'l-Havâş* adlı şairler tezkiresini Çağatay Türkçesiyle yazmıştır. Bu dönemde Mesîhî, 'Atîķî ve I. Şâh Abbâs'ın emirlerinden Emânî gibi şairler bu lehçeyle şiirler söylemişlerdir. Sâmi Mîrzâ'nın *Tuḫfe-yi Sâmi* adlı şairler tezkiresinde birçok Türk şairden bahsedilmiştir. Bu eserde Mevlânâ Ḥayâlî ve Ṭufeylî Abdâl gibi şairlerin Çağatay Türkçesi ile yazdıkları, verilen şiir örneklerinden anlaşılmaktadır (Köprülü, 1942, s. 134; Köprülü, 1945, s. 310; Safevi, 1384, s. 340-355).

Çağatay Türkçesi sözlüklerine ayrıca değinecek olursak Nevâyî'nin ölümünden sonra İran'da art arda hüküm süren üç Türk hanedanı Safeviler (1501-1736), Afşarlar (1736-1747) ve Kaçarlar (1795-1925) döneminde yazılan Türkçe eserler yanında daha önce de söylediğimiz gibi

Çağatay Türkçesiyle de birçok eser meydana getirilmiştir. Çağatay Türkçesiyle yazılan eserlerin bir bölümünü oluşturan ve genellikle de Nevāyī'nin yapıtlarının anlaşılması için hazırlanan Çağatay Türkçesi sözlüklerinin çokluğu Türk dilinin bu lehçesine verilen önemi kanıtlamaktadır.

Nezr-‘Alī’nin sözlüğü, *Miftāhu’l-Luğat*, *Bedāyi’ü’l-Luğat* ve ‘Abdu’l-Cemīl Naşīrī’nin *Kitāb-ı Türki’si* Safeviler döneminde yazılan sözlüklerdendir.

Nezr-‘Alī’nin sözlüğü H. 11. yüzyılda Safevi padişahı Şāh Şafī Sām Mīrzā’nın (hük. 1629-1642) buyruğuyla yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür. Mīrzā Mehdī Han Esterābādī tarafından yazılan *Senglah* sözlüğüne kaynaklık etmiştir.

Miftāhu’l-Luğat Ferāğī mahlaslı Muḥammed bin Ziyā’uddīn Hüseynī tarafından 1642’de Şafevī padişahı Şafī bin Şafī adına yazılmış Türkçe-Farsça sözlüktür. 18. yüzyılda yazılan *Senglah* sözlüğünün en önemli kaynağı olan bu eserin ve Nezr-‘Alī’nin sözlüğünün aynı padişah adına yazıldığı anlaşılmaktadır.

Bedāyi’ü’l-Luğat, Safevilerin son hükümdarı Şāh Sulṭān Hüseyn (hük. 1694-1722) zamanında ve onun buyruğuyla ‘Alī Şīr Nevāyī’nin eserlerinden yararlanmak üzere İmānī mahlaslı Tālī’ Herevī tarafından yazılmıştır. Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olan ve örnek şiirler içeren bu eser de *Senglah* sözlüğünün kaynakları içerisinde yer almaktadır (Rahimi, 2018, s. 30).

‘Abdu’l-Cemīl Naşīrī’nin *Kitāb-ı Türki’si* II. Şāh Şafī yani Şāh Süleymān’ın (hük. 1666-1694) münşisi olan Muḥammed Rızā e’n-Naşīrī e’ṭ-Ṭūsī’nin oğlu ‘Abdu’l-Cemīl bin Muḥammed Rızā e’n-Naşīrī e’ṭ-Ṭūsī tarafından yazılan, Doğu ve Batı Türkçelerinin karşılaştırmalı kısa dil bilgisini veren, dört Türk lehçesinin (Çağatayī, Rumī, Kızılbaşī, Rusī~İdil-Ural Türkçesi) ve Moğolcanın (Kılmaḳī) söz varlığını içeren bir sözlüktür. *Abuşka* sözlüğü ve Nūr Muḥammed Bēg Kaçar Nevāyī Han’ın *Nişāb’ından* yararlanılarak yazılan bu eser de *Senglah* sözlüğüne kaynaklık etmiştir. Yazmanın giriş kısmında verilen bilgiye göre eserin yazılma sebebi yazarın babasının yarım kalmış sözlüğünü bitirmektir (Rahimi, 2018, s. 31).

Safeviler döneminde Çağatay Türkçesini incelemek için padişahlar tarafından desteklenip yazılan eserlerden Nezr-‘Alī’nin sözlüğü, *Miftāhu’l-Luğat*, *Bedāyi’ü’l-Luğat* ve ‘Abdu’l-Cemīl Naşīrī’nin *Kitāb-ı Türki’si* gibi sözlüklerin varlığı İran’da Azerbaycan Türkçesinin yanında Çağatay Türkçesine olan ilgiyi göstermektedir.

Afşar hanedanının yaklaşık 10 yıl gibi kısa süreli hâkimiyeti döneminde Nādir Şāh’ın (hük. 1736-1747) münşi ve tarihçisi olan Mīrzā Mehdī Han tarafından yazılan *Senglah* gibi dev bir eser, bu dönemde Çağatay Türkçesinin önemini göstermek açısından son derece önemlidir. Kendisinden sonraki Çağatay Türkçesi sözlüklerine kaynaklık eden ve Çağatay Türkçesinin önemli sözlüğü olan *Senglah*, Mīrzā Muḥammed Mehdī Han bin Muḥammed Naşīr-i Esterābādī tarafından H. 1172-1173 (1758-1760) yılları arasında yazılmıştır. Mīrzā Mehdī Han *Dürre-yi Nādirī*, *Tārīḫ-i Cihān-güşā-yı Nādirī* (*Tārīḫ-i Nādirī*) ve diplomatik yazıları içeren *Münşe’at* (*Risāle-yi Bedī’i*) gibi eserlerin de yazarıdır. Mīrzā Mehdī Han’ın Nedr-‘Alī, Ferāğī, İmānī Tālī’ Herevī, Mīrzā ‘Abdu’l-Celīl Naşīrī gibi Çağatay Türkçesi sözlüğü yazarlardan bahsetmesi önemlidir. Üç bölümden oluşan bu eserin Mebāni’ü’l-Luğa adlı ilk bölümü Çağatay Türkçesinin dil bilgisi ve yazılışına ayrılmıştır. İkinci bölüm, Nevāyī’nin 12 manzum, 9 mensur

olmak üzere 21 eserinden alınarak yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür; üçüncü bölümde ise Nevâyî'nin 12 manzum eserinde ve özellikle de *Maḥbūbu'l-Kulūb*'unda geçen Arapça ve Farsça sözcüklerle deyimlere yer verilmiştir. Bu eser *Tārīḫ-i Vaṣṣāf*, *Ḥabībū's-Siyer*, *Zafer-nāme-yi Şerefü'd-dīn 'Alī Yezdī*, *Oğuz-nāme (Şecere-yi Terākime)* gibi eserlerden; *Abuşka*, *Bedāyi'ü'l-Luğat*, *Naşīrī*, *Ferāğī*, *Nezr-'Alī*, *Burhān-ı Kāfi*, *Mü'eyyedü'l-Fuzalā* ve *Ferheng-i Cihāngīrī* gibi sözlüklerden yararlanılarak kaleme alınmıştır (Rahimi, 2018, s. 32-33).

İran'da Türk devletlerinin bir devamı olan Kaçar egemenliği döneminde de Çağatay Türkçesine olan ilgi devam etmiş, *Hulāşa-yı 'Abbāsī*, *Eṭ-Ṭamğa-yı Nāşīrī* ve *Feth-'Alī Kacar* sözlüğü gibi sözlükler yazılmıştır. Bunlardan *Hulāşa-yı 'Abbāsī*, Feth-'Alī Şāh'ın (hük. 1797-1834) oğlu 'Abbās Mīrzā'ya (öl. 1833), *Eṭ-Ṭamğa-yı Nāşīrī* ve *Feth-'Alī Kacar* sözlüğü ise Nevâyî eserlerini istekle okuyan o zamanın hükümdarı Nāşīruddīn Şāh'a (hük. 1848-1896) ithaf edilmiştir (Rahimi, 2018, s. 62-63).

1.3. Nezr-'Alī:

Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olan bu eser H. 11. yüzyılda Safevi padişahı Şāh Şafī Sām Mīrzā'nın (hük. H. 1038-1052/1629-1642) buyruğuyla Nezr-'Alī tarafından kaleme alınmıştır.

Tahran Üniversitesi nüshasında eserin serlevhası ve fihristinde yazarın adı Nedr-'Alī (ندرعلى) biçiminde kaydedilmesine rağmen eserin girişinde yazarın adı Nezr-'Alī (ندرعلى) olarak geçmektedir.

Meclis nüshasında eserin girişinde yazarın adı Nezr-'Alī (ندرعلى), Meclis nüshasından istinsah edildiği anlaşılan Gölpaygani nüshasında ise eserin girişinde yazarın adı Nedr-'Alī (ندرعلى) biçiminde kaydedilmiştir.

Bu eser, 18. yüzyılda Mīrzā Mehdī Ḥan Esterābādī tarafından yazılan *Senglaḥ* sözlüğünün kaynaklarından biridir. *Senglaḥ* yazarı, bu sözlükten bahsederken “Nedr-'Alī'nin (ندرعلى) sözlüğü” ibaresini kullanır.

Eserin girişinde yazar kendisini Nezr-'Alī olarak takdim ederek padişahın Türk diline ve Çağatay sözlerinin çözümüne istekli olduğundan dolayı Nevâyî'nin sözlerini içeren ve Çengiz töresini ve ayinini anlatan bu Farsça risaleyi yazmayı düşündüğünü kaydetmiştir. Girişte verdiği Farsça beyitte Şāh Şafī'nin adı geçmektedir (M: 2b-3a).

2. Nezr-'Alī'nin Sözlüğü:

2.1. Eserin Tanıtımı ve Düzeni:

Nezr-'Alī'nin sözlüğü H. 11. yüzyılda Safevi padişahı Şāh Şafī Sām Mīrzā'nın (hük. H. 1038-1052/1629-1642) buyruğuyla yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür. Mīrzā Mehdī Ḥan Esterābādī tarafından yazılan *Senglaḥ* sözlüğüne kaynaklık etmiştir.

İran sahasında ilk Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olan bu eser, büyük ihtimalle Çağatay Türkçesi-Farsçanın ilk ve Abuşka'dan sonra Çağatay Türkçesinin ikinci sözlüğüdür.

Bu sözlükte Abuşka sözlüğünden yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Sözlüğün üç nüshası tespit edilmiştir: Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. nr. 4354/3 (T), Tahran-Meclis Ktp. nr. 9176 (Sebt nr. 85417) (M) ve Kum-Gölpaygani Ktp. nr. 20/148-4028/1 (G) nüshası.

Bu eser kısa bir giriş, mukaddime, fasıllar (üç fasıl) ve hatimeden ibarettir. Bu eser açıklanması gereken Türkçe madde başları ve örnekler hariç Farsçadır, başka deyişle eserin açıklamaları Farsçadır. Eserde bütün sözcükler harekesiz bir biçimde verilmiştir.

Girişte hamt, naat ve padişah Şāh Şafī'ye övgüden sonra yazarın padişahın Türk diline ve Çağatay sözlerinin çözümüne isteğini anlayınca Nevāyī'nin sözlerini içeren ve Çengiz töresini ve ayinini anlatan Farsça bir risale yazmayı düşündüğünü; tanık olarak da Mīr 'Alī-şīr Nevāyī ve bu ulusun başka şairlerinin şiirlerinden örnekler verdiğini; Çağatayī, Rum ve İnan'da yaygın olan Türkçenin yazılış farklılıkları ve harflerin değişimini de ele aldığını kaydetmiştir (M: 3a).

Mukaddimede Türkçenin imlâsı ve harflerin değişimi, Çağatay Türkçesi imlâsında asıl kelimedede olmayıp sonradan eklenen dört harf, tek başına anlamı olmayıp diğer sözcüklere eklendiğinde anlam ifade eden bağlayıcılar (edatlar ve ekler) ele alınmıştır. Türkçenin imlâsında ayın (ا), ş, ž, z harflerinin bulunmadığını kaydetmiştir. Harflerin değişiminde elif (الف) ~ yā (يا) [üz (اوز) ~ yüz (بوز)], elif (الف) ~ hā (ها) [bolsa (بولسا) ~ بولسه], yā (يا) ~ hā (ها) [nē (نی) ~ ne (نه)], mīm (ميم) ~ bā (با) [muz (موز) ~ buz (بوز)], mīm (ميم) ~ vāv (واو) [bardı (باردی) ~ vardı (واردی)], fā (فا) ~ pā (پا) [yafrag (يافراغ) ~ yaprag (ياپراغ)], tā (تا) ~ ta (طا) ~ dāl (دال) [toldı (تولدی) ~ tıldı (طولدی) ~ doldı (دولدی)], şād (صاد) ~ sīn (سين) ~ zā (زا) [ēmeş (ايماص) ~ ēmes (ايماس) ~ imez (ايمز)], kāf (كاف) ~ kāf (كاف) [kuyaş (قوياش) ~ güneş (گونش)], ğayın (غين) ~ kāf (كاف) [ğulüle (غلوله) ~ gülüle (كلوله)], kāf (كاف) ~ ğayın (غين) [karak (قراق) ~ karağ (قراغ)], kāf (كاف) ~ hā (خا) ~ hā (حا) [kanı (قانی) ~ hanı (حانی) ~ hanı (حانی)] maddeleri; türeme harflerde kāf (كاف), elif (الف), yā (يا), vāv (واو) [sinremek (سينرمك) > sinğremek (سينگرامك)] maddeleri; bağlayıcılarda (edatlar ve ekler) Mu/ Mü (مو), Ērkin (ايركين), Ēkin (ايكين), Sayı (سايی), Dēk (ديک), -Līk/ [-Līğ/ -Līk/ -Lük/ -Luğ/ -Luğ] (ليک), -Radinğ/ -Redinğ (رادينک), -Ġına/ [-Ġına/ -Gine/ -Kine (غنه-کنه-کينه) ve -Çük (جوک) küçültme eki maddeleri şiir örnekleri verilerek incelenmiştir (M: 3b-5b).

Fasıllarda Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük yer almaktadır.

Birinci fasılda Eş yazılışlı sözcükler başlığı altında At (آت) “at; ad; at!”, Ot/ Öt (اوت) “imalesiz: ot; ateş, od; imale ile: geç!”, İt (ايت) “it, köpek; yit!, kaybol!; it!”, Oğ (اوغ) “ok; hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat”, Üz (اوز) “yüz sayısı; yüz, çehre; kopar!, ayır!; suda yüz!”, Tuş/ Tüş (توش) “denk, eşit; düş, rüya; kuşluk vakti; aşağıya in!, düş!”, Tüz/ Töz (توز) “düz, doğru; sazı kur!; şarkı düz!, ahenk yap!; katlan!, dayan!”, Yaş (ياش) “tıfıl, küçük çocuk; ıslak, yaş; gözyaşı; yaş, sin” maddeleri şiir örnekleri verilerek incelenmiştir.

İkinci fasılda Çağatay sözleriyle aşinalık için 76 civarında Çağatay sözcüğü ve anlamına örneksiz olarak ve elifba sırası gözetilmeksizin yer verilmiştir. Bu sözcükler sadece adlardan oluşmaktadır.

Üçüncü fasılda geri kalan (önceki fasıllarda verilmeyen) Çağatay sözcükleri elifba sırasıyla örnekli veya örneksiz olarak verilmiştir. Sözcüklerin Arap elifba (abece) dizgesiyle ilk harflerine göre baplara ayrılmıştır. Baplara ayrılırken b/ p, c/ ç ve g/ k arasında bir ayırım yapılmamıştır. Baplar sırasıyla şunlardan ibarettir: Elif (ا), Bā (ب), Tā (ت), Cīm (ج), Hā (خ), Dāl (د), Rā (ر), Zā (ز), Sīn (س), Şīn (ش), Tā (ط), Ġayın (غ), Fā (ف), Kāf (ق), Kāf (g/ k [ك]), Lām (ل), Mīm (م), Nūn (ن), Hā (ه), Lā (لا), Yā (ی).

Hatime bölümünde Tokuz, Gezek, Uça, Çenge/Çenge ve Avulcaş/Ovulcaş gibi maddelerle ilgili beş tane Çağatay töresi ve ayini anlatılmıştır.

Bu sözlüğün söz dağarcığının toplam madde sayısı 725'tir. Sözlükte çok sayıda nazım ve düzyazı örnekleri yer almaktadır. Madde başı sözcüklere verilen örneklerin sayısı 0-3 arasında değişmektedir. Genellikle bir örnek, bazen de iki veya üç örnek verilirken birçok madde de örneksiz kalmıştır. Eserlerinden örnekler alınan yazarların başında hiç şüphesiz Nevâyî gelmektedir. Verilen örneklerin toplam sayısı 485'tir.

Birçok Moğolca sözcüğe de yer verilmiştir. Nadiren Arapça ve Farsça sözcüklere rastlanmaktadır.

Adlar ve eylemler bir arada verilmiştir. Adlar genelde yalın bazen de çekimli biçimleriyle sözlükte yer alır. Eylemler genellikle çekimli biçimleriyle (emir, geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zaman, şart, fiil adı, fiil sıfatı, fiil zarfı gibi kiplerle) sözlükte yer almakta, bazen mastar biçiminde anlamlandırılmaktadır.

Madde başları harekesizdir ve bazı nüshalarda kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Verilen örnekler de harekesizdir.

2.2. Eserin Yazma Nüshaları:

Nezr-'Alî'nin sözlüğünün İran kitaplıklarında 3 nüshası tespit edilmiştir:

2.2.1. Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. nr. 4354/3 (T):

Bu mecmua siyah meşin (timaç) cilt içerisinde. 388 sayfa, ölçüsü 21 x 11 cm ve küçük defter (beyaz defter) ölçülü, Avrupai kâğıt, metni 17 x 9 cm, her sayfası 22 satır, yazısı nestalik ve nesih, istinsah tarihi H. 13. yüzyıldır (Danişpejuh, 1346: 82; Danişpejuh, 1340b: 3308-3310). Kâf babından eserin sonuna kadar olan sekiz sayfada madde başları kırmızı mürekkeple yazılmak üzere boş bırakılsa da bunların yazılması unutulmuştur. 33 sayfa olan bu eser on dört bölümden oluşan mecmuanın üçüncü bölümünü oluşturur. Eserin ilk sayfasında "Ferheng-i Nedr-'Alî der ĥall-ı luğât-ı Çağatayî der zamân-ı Şâh Şafî Şafevî te'lîf şüde est" başlığı atılmış, eserin sonunda ise kırmızı mürekkeple "pâyân-ı risâle-yi Nedr-'Alî der Ferheng-i Luğât-ı Çağatayî" denilmiştir. Mecmuanın son sayfasında mecmuada bulunan eserlerin fihristi verilirken "3- Ferheng-i Luğât-ı Çağatayî te'lîf-i Nedr-'Alî ki bi emr-i Şâh Şafî Şafevî encâm dâde 110-142" denilerek mecmuanın üçüncü bölümü olan eserin adı Ferheng-i Luğât-ı Çağatayî olarak tanımlanır ve Şâh Şafî Şafevî emriyle yazılan bu eserin mecmuanın 110-142 sayfalarını kapsadığına işaret eder. Eserin serlevhası ve fihristinde yazarın adı Nedr-'Alî (ندرعلى) biçiminde kaydedilmesine rağmen eserin girişinde yazarın adı Nezr-'Alî (نذرعلى) olarak geçmektedir.

2.2.2. Tahran-Meclis Ktp. nr. 9176 (Sebt nr. 85417) (M):

Cildi cetveli kahverengi meşin, 52 yaprak, ölçüsü 19,7x10,4 cm, kâğıdı aharlı mühreli nohudi, metni 14,5x5 cm, her sayfası 16 satır, yazısı nestalik; bölüm başlıkları, lügatler, şairlerin adı, "beyit", "rubai", "kıta", "şiiir" ve "nazım" gibi sözcükler kırmızı mürekkeple yazılı. Baştan birkaç satır eksiktir. Eserin başında Luţfu'llâh Ĥan (لطف الله خان) ve Muĥammed Bâkır'a (محمد باقر) aitliğini gösteren temellük kayıtları, eserin sonunda ise H. 1191 Taĥâkuy yılı, 12 recep tarihli (1777) Şükru'llâh bin Ĥaydar Ĥulı bin Murtażâ Ĥulı bin Muĥammed Rızâ bin Ĥâcî 'Alî Ĥulı Ĥan Kengerlü'ye (شکرالله بن حیدرقلی بن مرتضی قلی بن محمد رضا بن حاجی علی قلی خان کنکرولو) aitliğini gösteren temellük kayıtları bulunmaktadır. Eserde H. 1365 tarihli Tebriz Ca'fer Sulţânu'l-ĥurrâyî kütüphanesi (کتابخانه جعفر سلطان القرائی) temellük mührü de görünmektedir. İstinsah tarihi

H. 12. yüzyıl. Eserin girişinde yazarın adı Neẓr-‘Alī (نذر علی) biçiminde kaydedilmiştir (Hakim, 1390: 838-839).

2.2.3. Kum-Gülpaygani Ktp. nr. 20/148-4028/1 (G):

Cildi kahverengi meşin, 30 yaprak, metni 15 x 11 cm, her sayfası 17 satır, yazısı nestalik, istinsah tarihi H. 1220, 28 şevval (1806) (Sadrayi-yi Hoyi, 1388: 3035). Baştan iki sayfa eksiktir. Mukaddimenin sonundan birkaç satır eksiktir. Birinci ve ikinci fasıl yoktur. Üçüncü fasıl başından da birkaç sayfa eksiktir. M nüshasından istinsah edildiği anlaşılan bu eserin girişinde yazarın adı Nedr-‘Alī (ندر علی) biçiminde kaydedilmiştir.

2.3. Eserin Yazma Nüshalarının Yazılış Özellikleri:

2.3.1. Ünlülerin Yazılışı:

• /a/ sesi sözcük başında /ا, آ/, sözcük ortasında /ا/, sözcük sonunda ise /ا, آ, ا/ ile gösterilir.

• Sadece Ar. ve Fa. sözcüklerde görünen /ā/ sesi sözcük başında /آ/, sözcük ortasında-sonunda ise /ا/ ile gösterilir.

• /e/ sesi sözcük başında-ortasında /ا/, sözcük sonunda ise /ا, آ, ا/ ile gösterilir.

• /è/, /i/, /ı/ ve sadece Ar. ve Fa. sözcüklerde görünen /ī/ sesi sözcük başında /اِ/, sözcük ortasında /اِ/, sözcük sonunda ise /ی/ ile gösterilir.

• /o/, /ö/, /u/, /ü/ ve sadece Ar. ve Fa. sözcüklerde görünen /ū/ sesi sözcük başında /او/, sözcük ortasında-sonunda ise /و/ ile gösterilir.

• Görüldüğü gibi /o/, /ö/, /u/, /ü/ sesleri birbirinden ayırt edilmemiştir. Hatta bazen harfsiz-harekesiz olarak gösterilmiştir. Bu durum genellikle /v/ harfinin bulunduğu yerlerde görülmektedir: Kuvan- (قوان), Tuvağ (تواغ), Tavuş (تاوش), Tavuşkan (تاوشقان), Tumuş (تومش), Tüngül (تونگل), Cavun (جاون), Savurdum (ساورددم), Yavudı (یاودی), Yavuşur (یاوشور), Yavumas (یاوماس) [fakat: Yavumanğ (یاوومانگ)] gibi. Yine /è/, /i/, /ı/ sesleri de birbirinden ayırt edilmemiştir. Hatta bazen harfsiz-harekesiz olarak gösterilmiştir. Bu durum genellikle /y/ harfinin bulunduğu yerlerde görülmektedir: Èye (ایا), Tèyin (تیین), Tıyıp (تییب), Tıysa (تیسا), Kıyın (قین), Kıynalıp (قینالیپ), Kıyat (قیات), Kıya (قیا), Kıymaç (قیماج), Koriya (قوریا), Kèygülük (کیکولوک), Kèyin (کین), Yètkü (یتکو), Yètkeç (یتکاج), Yètti/ Yitti/ Yèti/ Yètti (یتی), Yètkürüp (یتکوروب), Yètilip (یتیلیپ), Yiberdi (بیاردی), Dèy (دی) gibi. Yine /a/, /e/ sesleri de birbirinden ayrılmamıştır. Bu seslerin bulunduğu sözcüklerde ince veya kalın okunmasını gösteren /k/, /ğ/, /h/ ile /k/, /g/ gibi sesler yoksa durum daha da zorlaşmaktadır.

2.3.2. Ünsüzlerin Yazılışı:

• /b/ sesi için (ب), /p/ için (ب-پ), /c/ için (ج), /ç/ için (چ-ج), k/ g için (ک), sağır kef (damak n’si olan ng) için (نک) harfleri kullanılır.

• Madde başlarında nadiren /p/ sesinin söylenişi için “Bā-yı ‘Acemī”, /ç/ sesinin söylenişi için “Cīm-i ‘Acemī”, /k/ sesinin söylenişi için “Kāf-ı ‘Arabī” ve /g/ sesinin söylenişi için “Kāf-ı ‘Acemī” denilerek /b/ ile /p/, /c/ ile /ç/ ve /k/ ile /g/ birbirinden ayrılmıştır.

• Çağatay Türkçesinde yazılışta kalın ve ince sıraya göre t/ t̄ ve s/ ş farkı belirtilmez. Türkçe sözcüklerin yazılışında hem kalın hem ince sıradaki sözcükler için t ve s kullanılır. Bu

eserde sözcüklerde kalın veya ince sıradan olan t birkaç sözcük hariç hep (ت) ile yazılmıştır. Kalın sıradan olan t'ler aşağıdaki Türkçe sözcüklerde t ile yazılmıştır: Kıtan (Doğrusu: Kıtan), Alıtayı, Tağay/ Tağayı, Toy.

- Ünsüzlerin noktaları birçok yerde eksik konulmuştur: Buştı (بوستى).
- /y/ sesi (ى) birçok yerde noktasız olarak veya hemze ile gösterilmiştir: Sayı (سائى), Nevāyī (نوائى).

2.3.3. Ekleme Sırasındaki Yazılışlar:

- Güzel he'den (هه) sonra Farsça tamlama ı/ i'si gelirse hemze ile gösterilir: Va'de-yi (وعدة), Nāme-yi (نامه), Nāle-yi (نالہ).

Bazen hemzesiz de gösterilmiştir: Rişte-yi (رشته), Küre-yi (کره), Küşte-yi (کشته), Nāme-yi (نامه), Noқта-yı (نقطه), Hādika-yı (حدیقه), Şafha-yı (صفحه), Kışsa-yı (قصه), Dīde-yi (دیدہ).

- Elif veya vav'dan sonra gelen Farsça tamlama ı/ i'si genelde /y/ ile gösterilir: Dārā-yı (دارای), Ārzū-yı (آرزوی), Havā-yı (هوای).

- Güzel he'den (هه) sonra ĩ gelirse hemze ile gösterilir: Güşeĭ (کوشه), Hūşeĭ (خوشه), Lāleĭ (لاله).

Bazen hemzesiz de gösterilmiştir: Nağmeĭ (نغمه), Dengāneĭ (دنگانه), Ğam-h'āreĭ (غم خواره), Cür'aĭ (جرعه).

- Güzel he'den (هه) sonra bir ek gelirse bazen güzel he düşer: Tēlbege (تیلبکا), Va'denġiz (وعدنکیز), Zehrem (زهرم), Ruq'anġmı (رقعنكى), Hırkam (خرقم).

2.3.4. Yazılış Yanlışları:

- Arapça ve Farsça sözcüklerin yazılışında bazen yanlışlar görülmektedir: Zūlf (زولف) (Doğrusu: زلف), Remīde (رمیدا) (Doğrusu: رمیده), Neseb (نصب-نصیب) (Doğrusu: نسب), Dür (دور) (Doğrusu: در).

- Sağır kef (damak n'si olan ŋg) için bazen yanlışlıkla (ک) harfi kullanılmıştır.

2.4. Eserin Üzerinde Yapılan Çalışma:

Bu eser Farhad Rahimi tarafından 2022 yılında yayımlanmıştır.

- Rahimi, F. (2022). *Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü (Giriş-Metin-İnceleme-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK.

2.5. Maddelerin Başka Sözlüklerle Karşılaştırılması:

- Bu sözlükte verilen maddelerin birçoğu AŞ'den alınmıştır:

Ērkin, Ēkin, At “at”, At “ad”, At “at!”, Ot “ot”, Ot “ateş, od”, Öt “geç!”, İt “it, köpek”, İt “yit!, kaybol!”, Üz “it!”, Üz “yüz sayısı”, Üz “yüz, çehre” (AŞ: یوز),

Üz “kopar!, ayır!”, Üz “suda yüz!”, Uluğ, Ērke “bir ördek türü”, Uğan, Ugun (Doğrusu: Uğan),

Açun, Uyat, Uyal, Orun/ Orn, -Ev/ -Av, Astıda, Asru, Ayamay, Asra, Uçmak “hareket ve ızdırıp; uçmak”, Ataklık/ Atağlıg, İlkı/ İlgi “at sürüsü, yıldı” (Doğrusu: İlkı),

İlkı/ İlği “yıllık, yılki”, İndedi, Ürgürer “uyuklar, pinekler” (AŞ: /k/ ile, Doğrusu: Ürgüder),

Üger (AŞ: /k/ ile),

Ügse (AŞ: /k/ ile),

Èvrölmek, Èkev, Ügüş (AŞ: /k/ ile),

Argadal, Èmgek “zahmet, meşakkat; hizmet karşılığı”, Èmgek “çocuğun emeklemesi”, Èrmes “etmez” (AŞ: “olmaz”, Doğrusu: “olmaz”),

Unap, Unar, Onğ, Uyup, Ès, Ulus, Èmes, Èrkinür “meyleder, yönelir” (Doğrusu: Örgenür “öğrenir”),

Isırğa, Utru “karşı”, Oğ “hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat”, Arğ (AŞ: Arığ/ Arığ, Doğrusu: Arığ/ Arığ),

Oşuğ (AŞ: Oşuğup, Doğrusu: Aşuğ),

Uruk, Emgenür (AŞ: Èmgenür),

Asığ, Allıda, İpra “eski” (AŞ: Opramağ “eskimek, yıpranmak”, Doğrusu: Opra “eski!, yıpra!, yıpran!”),

Ükülgen (Doğrusu: Ügülgen),

İçkindi “hayrete düştü” (Doğrusu: “kaçırdı”),

Èrtek (AŞ: ایرتاکى-ایرتاک),

İtik, Uçkun, Aşuğ (AŞ: Aşuğmak),

Öntüç, Abuşğa (AŞ: Abuşğa, Doğrusu: Abuşğa),

Abağa, Arığ “arı, temiz, pak”, Arığ “zayıf, cılız, arık”, Arbağ, Aşuğup (AŞ: Aşuğmak),

Aluğ “perişan, kafası karışık; kaygılı” (Doğrusu: Uluğ “büyük, ulu”),

Ènğek, Ayap, Ègrim, Ègrik/ Ègrek (AŞ: ایگریک, Doğrusu: Ègrim),

İşnar “yıldız kurdu, yıldız böceği, ateş böceği” (AŞ: “şule verici nesne; yıldız kurdu”, Doğrusu: “parlar, parıldar, ışıldar”),

Ökte “sert olma ve öfkelenme” (AŞ: “öfkelenme; gönlü perişan edecek söz”),

Ulandı, Öy, Uy, Avulçaş/ Ovulçaş “Çığatay töresinde büyükler önünde diz çöküp el öpmek” (AŞ: أولچاش “büyükler önünde bir dizini yere koyup bir dizini kaldırıp elini başına koyup sonra varıp elini öpüp görüşmek”, Doğrusu: Avulçaş-/ Ovulçaş-),

Èrin/ Èrn (AŞ: ایرن),

Ögün, Uçru “geçmiş zaman” (Doğrusu: Uçur “zaman, vakit, sıra, an; fırsat”),

Ürkün, Utğan (AŞ: اوتغانیب, Doğrusu: Uftan),

Ağ öy, Egeçi (AŞ: /k/ ile, Doğrusu: Ègeçi),

Ègeçi, Èrk, İrik (AŞ: /g/ ile),

Eteke (AŞ: /g/ ile),

Atabek (AŞ: آتابېك),

Açırğandı (AŞ: Açırğındı, Doğrusu: Açırğandı),

Ahtaçı, Erk (AŞ: آرک, Doğrusu: Erk),

Evke (AŞ: Erke, Doğrusu: Érke),

Adak “adak, nezir”, Adak “vakit, mevsim” (Doğrusu: “ayak”),

Adak “Türkistân'da bir yerin adı”, Adak “ada”, Éger, Égek, Öçkü, Arman, Ayaqçı, Élgedi (AŞ: Élgerdi, Doğrusu: Élgerdi),

Ötrük, Aymak “koyunu çok olan kişi” (AŞ: ايماق “koyunu çok olan köylü”, Doğrusu: Aymak “oymak, kabile”),

Ağa, İni, Éneke “küçük erkek kardeş” (AŞ: /g/ ile “küçük erkek kardeş”, Doğrusu: “mürebbiye, eğitici kadın; daye, dadı, taya”),

Inak/ Inağ, Aqsum “pişman” (Doğrusu: “çok sarhoş, çok esrik”),

Aqsum, İçin, Altay (Doğrusu: Alıtayı),

Örlep, Eşkek (AŞ: Eşgek, Doğrusu: Êşkek),

Alaman u alağan (Doğrusu: Alağan u alaman),

Allı “ön; yan, taraf” (Doğrusu: “önü; yanı”),

Öl, Anğdıp/ Andıp “gizlice aramak” (AŞ: “gizlice aramak; saklanıp söz dinlemek”, Doğrusu: Anğdıp),

ايكانور “muhabbet besliyor” (Doğrusu: Êkendür “olmuştur, imiştir; ikendir”),

Ötleş (AŞ: اوتلاش اوتلاش),

Aylandı, Eye/ Éye (AŞ: آيا, Doğrusu: Éye),

Êsledi, Êslemedinğ, Ilmadı (AŞ: Ilmak),

Ênğ, Uruk kıayaş, Ayalğu, Otun, Ultanğ, Aya mèn “ay” (AŞ: “ben aya”, Doğrusu: “ben aya”),

Aya-mèn “esirgemem” (Doğrusu: Ayaman. Kafiye gereği: Aya-mèn < Ayaman),

Aya-mèn “söylerim”, Uzala, Ülüş, Unatğunça (AŞ: Unatğunça, Doğrusu: Unatğunça),

Unaman, Aqızdınğ, Uçradı, İş, Êdiş, İdiş, Örgemçi, Ornattı, Bayat, Bat, Bitip (AŞ: بيتيماک),

Burun, Başak, Baqşı, Bütkerdi (AŞ: بوتكارماک),

Bıçek “iğne” (AŞ: بېچک “iğne”, Doğrusu: Bıçek “bıçak”),

Bèbek, Bütmeñiz, Butrattı, Bèke “çocuk doğurmamış kadın; kötü kadın, fahişe” (AŞ: “evlenmemiş kadın; çocuğu olmayan kadın”),

Bèkeç (AŞ: /g/ ile),

Böri, Bödene, Bürgüt, Bordağan, Bökse, But, Borçın “dişi ceylan” (AŞ: /c/ ile: بوزجین, Doğrusu: Borçın),

Borçın “dişi ördek” (AŞ: بوزچین, Doğrusu: Borçın),

Buğu, Bosaga/ Bosaka (Doğrusu: Bosaga),

Bortak/ Bortag (AŞ: بُورتاغ),

Barğalı, Baskıç, Barıda, Baygazi (Doğrusu: Baygızı),

Bégin, Burna, Burnaştı, Bostağan (Doğrusu: Tostağan/ Tostuğan),

Buştı, Bolcar, Buhsadı, Pota/ Bota (AŞ: بُوتا-بوتته, Doğrusu: Bota),

Bélgülük, Barça, Butratıp, Bürkedi, Boygalğan “boyanmak” (Doğrusu: Bulğanğan “bulanmak; karışmak”),

Buzuğ, Tuş, Tüş “düş, rüya”, Tüş “kuşluk vakti”, Tüş “aşağıya in!, düş!”, Tüz “düz, doğru”, Tüz “sazı kur!; şarkı düz!, ahenk yap!”, Töz, Tamuğ, Tepengü (AŞ: Depingü/ Tepingü, Doğrusu: Tèpengü),

Tuvağ/ Tuynağ, Tèşik/ Tøşük (Doğrusu: Tøşük),

Tapuğ “hizmet”, Tapuğ “bulunmuş nesne”, Tartar, Torğu, Tınc, Tohta (AŞ: نُوختاماق- نُوقتاماق),

Taban, Taş “taş”, Taş “dış, dışarı”, Tul, Tag, Tègreñge (AŞ: /g/ ile: تیکرا),

Taňg “şasma, şaşırma; şaşırtıcı”, Tèñg, Tım “damla” (AŞ: تيم تيم “damla damla”),

Télbe, Tarıkma, Tutaş, Tanuğ/ Tanuğ (AŞ: Tanuğ),

Toşuğ (AŞ: توشوق-قوشوق, Doğrusu: Koşuğ),

Tıyıp, Tamşımak, Taňgıp, Tèr, Tal, Tımağur “zayıf, güçsüz” (AŞ: Tımağur/ Tınmağur “zayıf, güçsüz”, Doğrusu: Tınmağur “huzursuz, rahatsız, telaşlı; yerinde duramayan, hareketli”),

Tün, Tèlmürüp, Taranğgu (Doğrusu: Tarangu),

Tirik “diri”, Tirik “engelleme; savma” (AŞ'nin bazı nüshaları: /g/ ile: تيریک, AŞ'nin bazı nüshaları: /g/ ile: تيرک, Doğrusu: Tirek),

Tiz, Tındı, Tapuğçı, Tarıg, Tartıg, Terek (Doğrusu: Tèrek),

Teskeri (AŞ: تىسگرى-تىشكارى, Doğrusu: Tèsker),

Tekev (AŞ: /g/ ile),

Tala Tala, Talaç, Talğan (AŞ: Talkan, Doğrusu: Talkan),

Tavuş, Tavuşkan, Tansuğ, Tèri, Tuğgan, Tümen, Tuman, Tumuş, Tünğül, Tegrük (Doğrusu: Tèvrük),

Tos/ Toz, Tamur, Taňgasanğ “bağlamak, geçirmek” (Doğrusu: Taňg èmes “şaşırtıcı değil”),

Tile mèn “ben dile, ben lisana”, Tile-mèn “dilemem, istemem” (Doğrusu: Tilemen. Kafiye gereği: Tile-mèn < Tilemen),

Tile-mèn “keserim, dilerim”, Tañırgama (AŞ: Tañırgama, Doğrusu: Tañırgama),

Tumşuğ, Talpınma (AŞ: تالپینماق),

Tereçi, Tüzük, Tirkemek “engellemek; savmak” (AŞ: ilk kef /g/ ile: تیرکاماک “direk dikip dayak vurmak; engellemek; savmak; kaydetmek, saklamak”; تیرکاب (/g/ ile) “derip devşirmek; görüp gözetmek; aramak, araştırmak”, Doğrusu: Tirkemek “engellemek; savmak; [direk dikmek, diremek]”; Tèrgemek “soruşturmak, araştırmak”),

Ton, Toy/ Toy, Tuymatın (AŞ: Tuymayın, Doğrusu: Tuymayın),

Toymatın (AŞ: Toymayın, Doğrusu: Toymayın),

Toymağur, Tiş, Tanar “tanımak” (AŞ: Tandı “bildi”; Tanmağ “inkâr etmek”, Doğrusu: Tanar “inkâr etmek, yalanlamak”),

Tapğanga (AŞ: Tapğanga, Doğrusu: Tapğanga),

Tañğ “sabah, tan”, Tavşalur, Töküz, Tırnağ, Tırgüzdi (AŞ: Tirküzmek, Doğrusu: Tırgüzmek),

Til, Tègmes, Tilin “dilim, parça; caddeden ayrılan kollar” (Doğrusu: Tiley “dileyerek”),

Tofrağ, Tıysa, Çürege (AŞ: /c/ ile: جُورکه),

Çüçük, Coğğ “hep; gemi” (AŞ: /k/ ile: “barça denen gemi”, Doğrusu: “barça denen gemi”),

Çomup (AŞ: چومغالی),

Çın, Çarkab, Çağır, Süci, Çibilger (AŞ: /g/ ile: چبلیکار, Doğrusu: Çibilger),

Cèrge (AŞ: Cerge, Doğrusu: Cèrge),

Cavun (AŞ: Çavun, Doğrusu: Covun),

Çayan, Cıcığ, Çıdar-mèn, Çırap (AŞ: چیداب, Doğrusu: Çıdap),

Çeçen, Cerīb (AŞ: چیریب, Doğrusu: Cerīb),

Çaray (AŞ: Çıray, Doğrusu: Çıray),

Çıgreyip (AŞ: /g/ ile: چیکراییب, Doğrusu: Çıgreyip, AŞ’de verilen örnekte چیکراییبان biçiminde geçen bu sözcük, چیکراییبان olmalıdır),

-Çılay/ -Çiley (AŞ: چیلای),

Cıldam, Cığ, Çığ/ Çık (AŞ: Çığ, Doğrusu: Çığ),

Cöp (AŞ: چوب),

Çupçuk, Coçun (AŞ: چوچون-یاوچین, Doğrusu: Coçun/ Yoçun),

Çurpa, Çarğ (جرغ) “ateş koru” (AŞ: چوغ, Doğrusu: Çoğ),

Çök “kirpi” (AŞ: /k/ ile: چوک “bir kuşun adı; kirpik”, Doğrusu: “bir kuş adı”),

- Cülge, Çolpan, Cevâne (AŞ: جُوَانِه),
Çapan, Ceşn (AŞ: Çeşn, Doğrusu: Ceşn),
Çaқın, Çaқır қанат, Çek, Çal, Calın (AŞ: Çalın, Doğrusu: Çaқın),
Çalaper (AŞ: چَل, Doğrusu: Cul),
Çenedi, Çenemley (Doğrusu: Çenesem),
Çenep, Çubruşup (AŞ: چُوپروشوب, Doğrusu: Çubruşup),
Çubulğan (AŞ: چُوپولغان, Doğrusu: Çubulğan),
Çüçürgenmek, Çögür (AŞ: /k/ ile),
Çörçek (AŞ: چُورکاک-چُوجَک, Doğrusu: Çörçek),
Çäklik (AŞ: Çäklig),
Hubla (خوبلا) “çakmak” (Doğrusu: Hav “kav”),
Hav, Hāde, Dedek, Dek (Doğrusu: Dèk),
Dèk, Dèrge, Dèrgey “diyeyim” (AŞ: دِيکای, Doğrusu: Dège-mèn),
Dègey, Dürlük, Dolana, Düküldemek, Dapқur, Dopқu, Dègeç, Devāc (AŞ: Devvāc/
Düvāc),
Tegle (AŞ: Tekele, Doğrusu: Dègley),
Dègley (AŞ: Degle “üste giyilen kısa yenli kaftan”; دِيکيلای (/k/ ile) “dikilmiş”, Doğrusu:
Dègley),
Dāy, Rece, Raқ raқ, Revşen (AŞ’nin bazı nüshaları: رُوشن, AŞ’nin bazı nüshaları: رُوش),
Rüst, ZİLİ, Sona, Sèvğı (AŞ: سِيُونجی, Doğrusu: Sèvinçi),
Sart, Sarı, Sergек (AŞ: Sergeg, Doğrusu: Sèrgek),
Sarқud (Doğrusu: Sarқut),
Sorқut (Doğrusu: Sarқut),
Sasığ, Sağınğaç, Sorağ (AŞ: Sarağ/ Sorağ, Doğrusu: Sorağ),
Soraқ, Soruğ, Sağınma, Sağınç, Sağın “anmak”, Sağın “sütü olan koyun, sağmal koyun”,
Saқaқ, Sağırқan (AŞ: Saқızған, Doğrusu: Saқızған),
Salmaқ, Salkın, Sorğat (AŞ: Savğat/ Sovğat, Doğrusu: Savğat/ Sovğat),
Savurğal (AŞ: Savurğay/ Sıyurğal, Doğrusu: Soyurğal),
Soyurğar, Sayı, Say, Salca, Süneyn (AŞ: سُنَيْن, Doğrusu: Süneyn),
Saypaғuçı, Saypadı, Sayparğa (AŞ: سِيپيار غه, Doğrusu: Sayparğa),
Sıқadı (AŞ: Sıpқardı, Doğrusu: Sıpқardı),
Sèzdi, Sızdı “sızdı”, Sızdı “resmetti, çizdi; yazdı”, Sèskendi (AŞ: /g/ ile, Doğrusu:
Sèskendi),

Sıktadı (AŞ: Sıktattı, Doğrusu: Sıktattı),

Sinğil/ Sinğli, Sinğremek (kef'ler /k/ ile) (AŞ: ilk kef /g/ ile, Doğrusu: ilk kef /g/ ile),

Ênğremek (AŞ: اینکراندی),

Sürük, Sıgnağ (Doğrusu: Sıgnağı),

Sınukturdu, Sordikler “soru sordular” (AŞ: “soru sorsunlar”, Doğrusu: “soru sorsunlar”),

Süzgüç, Susap, Suruk, Süksük “sonbaharda biten bitkiler ve çer çöp” (AŞ: “ilkbaharda bitip yazın kuruyup çer çöp olan bitkiler”, Doğrusu: “odununun ateşi çabuk sönmeyen bir ağaç”),

Sustağan (AŞ: Sustadı/ Sustaymak, Doğrusu: Sustayğan),

Soğurdu, Soğur “haris, açgözlü” (Doğrusu: Soğur “kör, sokur”; Suğ “haris, açgözlü”),

Söğünç, Sökti, Sünğek, Sonğğı uyğu (AŞ: Sonğğı uyku, Doğrusu: Sonğğı uyku),

Südre, Sundı, Şîpāl, Şıbağ “yavşan otu; ev damının üzerini örtmek için sütunların üzerine dökülüp sıvanan çalı çırpı veya ince ağaç dalları” (AŞ: “ev damının saçağı; ağaç budağı; yavşan otu”, Doğrusu: “yavşan otu; ev damının üzerini örtmek için sütunların üzerine dökülüp sıvanan çalı çırpı veya ince ağaç dalları”),

Şırdag, Şıralğa, Şıgavul, Şımalıp, Şüdrün “çiy, şebnem; Rumî şadırvan der” (Doğrusu: “çiy, şebnem”),

Ŧağay/ Ŧağayı/ Tağay/ Tağayı (AŞ: Ŧağay, Doğrusu: Ŧağayı),

-Ġan, Ġacarçı, Ġazırçı (AŞ: Ġazarçı, Doğrusu: Ġazarçı),

Ġardāş (AŞ: Ġarvāş, Doğrusu: Ġarvāş),

Ġarav, -Ġa, Ġıncı/ Ġuncı (AŞ: Ġıncı/ Ġunçı, Doğrusu: Ġıncı),

-Ġına/ [-Ġına], -Gine/ -Kine (AŞ: -Gine),

Felfes, Fırrıst, Fülān birle, Ŧaan, Ŧapsamış, Ŧaptan, Ŧatık/ Ŧatıg, Ŧaban, Ŧaçır, Ŧaysı, Ŧadadı, Ŧarağ/ Ŧarağ “gözün karası; kol, pazı; siyah, kara; suç; talan, yağma, çapul” (AŞ: “göz bebeği; göz; kol, pazı; kara, siyah; yağma, talan”, Doğrusu: “gözün karası; siyah, kara; günah, suç; talan, yağma, çapul”),

Ŧarakçı, Ŧarğadı, Ŧarğağan sayı, Ŧarıgdı/ Ŧarığmak (Doğrusu: Ŧarığmak),

Ŧayan, Ŧarı “pir, karı, yaşlı”, Ŧarı “درست” (AŞ: “kol”, Doğrusu: “kol”),

Ŧaru “ivaz, karşılık”, Ŧaru “درست” (AŞ: Ŧaru “kol, pazı”, Doğrusu: Ŧabu “fırsat; fırsat yeri”),

Ŧarmaşıp, Ŧara başkan, Ŧarmak, Ŧaşıda, Ŧak, Ŧaladı, Ŧalpak (AŞ: Ŧalpağ),

Ŧalın, Ŧanap “anlamak” (AŞ: Ŧanap “kanayıp”; Ŧanmağunğ “kanmazsın”, Doğrusu: Ŧanap “kanayıp”; Ŧanmak “anlamak”),

Ŧavkunçı (AŞ: قلوغونجی, Doğrusu: Ŧavğunçı),

Ŧayu (AŞ: Ŧayu/ Ŧayğu, Doğrusu: Ŧayğu),

- Қaynaldıң (Doğrusu: Қыynaldıң),
Қıyın, Қıynalıп, Қayrılıр, Қavursun, Қavçın/ Қav (AŞ: Қavçın/ Қavçun, Doğrusu: Yoçın),
Қıçışur (AŞ: قیچیشور),
Қıyat (AŞ: Қıғat, Doğrusu: Қıyat),
Қонғrat, Қırav, Қısға (AŞ: Қısқа, Doğrusu: Қısқа),
Қıймаç, Қопardıң (AŞ: Қопармақ),
Қutluғ/ Қutluk, Қуçaş (AŞ: قوجاشلانغاج, Doğrusu: Қуçuш),
Қorған, Қorқуш, Қorıya “kor” (AŞ: “korunmuş yer”, Doğrusu: “korunmuş yer”),
Қur “akran, emsal”, Қur “kemer, kuşak”, Қurçaldı “buyurdu” (AŞ: “büyüdü”, Doğrusu: “büyüdü”),
Қorun, Қuruғ, Қorған (AŞ: Қozғalan, Doğrusu: Қozғalan),
Қorғadı (AŞ: Қozғadı, Doğrusu: Қozғadı),
Қozғанur (AŞ: Қozғанur, Doğrusu: Қozғalur),
Қуш “kelebek” (AŞ: “kelebek”, Doğrusu: “kuş”),
Қош, Қошun, Қутан (Doğrusu: Қутan),
Қol, Қolмақ “özür dilemek; nikâhla kız isteyip almak” (Doğrusu: “dilemek, istemek”),
Қolsaң, Қoldadı, Қoldaş, Қoң, Қonaғ, Қuyun, Қуyaş, Қoy “koyun”, Қoy “koy!, bırak!”, Қoyçı, Қuyқar (AŞ: Қutқar, Doğrusu: Қutқar),
Қılıқ (Doğrusu: Қılıғ),
Қuyı, Күлгү, Кevkev (AŞ: Кevürge, Doğrusu: Кevürge),
Ketün, Kerek, Gezek, Kezek, Kez (AŞ: Gez),
Көyгүлүк, Key, Көyin, Көmür (Doğrusu: Көmür),
Көybür, كيمور “ört!, gizle!” (Doğrusu: Көltür “getir!”),
Ketek, Көç қurun (AŞ: /g/ ile),
Көсек, Көле alman, Көме, Көңеş/ Көңеç (AŞ: كينكاش-كينكاج, Doğrusu: Көңеş/ Көңеç),
Көңешти, Көп, Көпеlek (/g/’ler ile) (AŞ: /k/’ler ile, Doğrusu: /k/’ler ile),
Көпрүк, Күчүн (/g/ ve /ç/ ile) (Doğrusu: /k/ ve /ç/ ile),
Көжүк (/g/ ve /ç/ ile) (AŞ: ilk kef /g/ ile, ikinci kef /k/ ile, /c/ ile: كوجلوك, Doğrusu: Күчлүк),
Көрк (AŞ: /g/’ler ile),
Көрклүк, Күрçек (Doğrusu: Күрcek),

Közlük, Körege (Doğrusu: “çadır, otağ”),

Körge, Köksük (Doğrusu: Köks),

Kök “asuman, gök, gökyüzü; sebze, yeşillik, Ölenğ”, Kök “saz kurma, kökleme; [saz ahengi]”, Ölenğ “sebze, yeşillik”, Kökrek (AŞ: ilk ve üçüncü kef /k/ ile, ikinci kef /g/ ile),

Kürük, Kökümtül, Kökeltaş, Külek (ilk kef /g/ ile, ikinci kef /k/ ile) (Doğrusu: /k/'ler ile),

Külümlü (Doğrusu: Küler),

Göl “gömlek” (Doğrusu: Köl “göl”),

Kömürdi, Kömrek, Küngrenme, Küvenç (/g/ ile) (Doğrusu: /k/ ile),

Gönedi (AŞ: /g/ ile: گُوناندى, Doğrusu: Könendi),

Küymendi, Küydi, Küyük, Köykenek, Kāc, Lāş, La, -LİK/ -Lıg/ -Lık, Lök, Mu/ Mü, Maral, Maşab, Māğ, Meleş, Mamuğ, Mañla (Doğrusu: Mañlay),

Mañgra, Mañış, Mayuğ (Doğrusu: Qabuğ),

Mêcegin (AŞ: /k/ ve /c/ ile: مېكجين, Doğrusu: Mègecin),

Mênğ, Minğ, Mênğiz, Mênğzitti (Doğrusu: Mênğzetti),

Mundağ, Munğ dek (Doğrusu: Mununğ dek),

Münğüz, Munğ, Munğurğap “hayvan melemek” (Doğrusu: “üzülmek, kederlenmek”),

Mönğre, Mul “muhtaç” (Doğrusu: Qul “kul”),

Möldür, Müçük (AŞ: مۇچۇك, Doğrusu: Müçek),

Mütik “kaş” (AŞ: مۇشك “fişek”, Doğrusu: Müşek “fişek”),

Muz, Nağu, Nège, Narı, Nağçı, Nācū, Nème, N'etti, Nutuğçı “doğan” (AŞ: نۇتۇقچى “doğan üsküfü”, Doğrusu: “doğan”),

Tuyğun (AŞ: تۇيغون, Doğrusu: Tuygun),

Nèşe, Hardı, Hav, Hirül/ Hirevül, Hürer, Yaş “tıfıl, küçük çocuk; ıslak, yaş; gözyaşı”, Yatış “keşikçi” (AŞ: “gece ile padişahı bekleyenler”, Doğrusu: “keşik: koruyuculuk, bekçilik, gözcülük”),

Yamçı, Yağar, Yağmak, Yağtı,

يدلتاش (AŞ: Yada taş, Doğrusu: Yada taş),

Yarmağ, Yan, Yartunğ, Yart “aydınlandı, ışılandı, ışdı, parladı” (AŞ: Yarup/ Yaruştı, Doğrusu: Yarup/ Yaruştı),

Yaruğ/ Yaruğ, Yatlık, Yasal, Yasap, Yasaldı, Yavudı, Yavuşur, Yavumañğ, Yavumas, Yaşurun “gizleyin!, saklayın!” (AŞ: “gizli, saklı”, Doğrusu: “gizli, saklı”),

Yanğak/ Yanğag,

يانك-ينك (AŞ: اينك, Doğrusu: Êng),

Yaraşa, Yaraş, Yatkurdi, Yalavuz “parlak” (AŞ: Yalav/ Yalavuz “mücella; tolga üzerine dikilen sancak”, Doğrusu: Yalav “başlığa takılan ipek parçası; sancak”),

Yarğu, Yağdu, Yanğlıg, Yarguçak, Yad etti (AŞ: يار ايتتى, Doğrusu: Yadattı),

Yadar mu erkin, Yazgur “yüz çevirme” (AŞ: Yazgurmak “suçlamak, itham etmek”, Doğrusu: “suçlamak, itham etmek”),

Yalıkdı “sesten kulak doldu” (AŞ: Yalıkdı “yüksek sestten kulak tutulmak”, Doğrusu: Yalkmak/ Yalkımağ “yorulmak, bıkmak, usanmak”),

Yalınmak, Yalın “köpek harareten dilini çıkarmak; [yaltaklanmak; yalvarmak]”, Yalın “şule, alev, yalın, yalın”, Yavan “yemek” (Doğrusu: Yavğan “yavan yemek”),

Yarğan (AŞ: Yarğag, Doğrusu: Yarğak/ Yarğag),

Yapurğan (Doğrusu: Yapurğak/ Yafrak),

Yamğur, Yağın, Yağış, Yetti “yetişti, erişti, ulaştı”, Yitti, Yeti/ Yetti “yedi sayısı”, Yèvütkeci (AŞ: ييوتكاي),

Yèt “yetiş!, eriş!, ulaş!”, Yèt “yed!, yedeğinde götür!, at ve başka şeyleri tutup çek!”, Yètkürüp, Yètilip, Yiperdi (Doğrusu: Yiberdi),

Yèng “yen, giysi kolu”, Yèng “yen!, mağlup et!”, Yèlek, Yèmrür (AŞ: ييمرور, Doğrusu: Yèmrülür),

Yılçılık, Yıgı, Yıg “hazırlamak” (AŞ: Yıg “menet!, engelle!; hazır”, Doğrusu: Bıg “düzenlenmiş, hazır; karar, maksat, kasıt, niyet”),

Yerlik “hakir, zelil, düşkün” (AŞ: ييرليک “hakir, zelil, düşkün”, Doğrusu: Yèrlik “yer sahibi; yerli yerinde, uygun”),

Yarlıg “hakir, zelil, düşkün” (AŞ: ييرليغ, Doğrusu: Yarlıg),

Yèngil “ağır” (AŞ: “hafif, yeğni”, Doğrusu: “hafif, yeğni”),

Yip, Yürüş, Yosun, Yumalatıp, Yoluğu, Yurun, Yumran “görmüş” (AŞ: “kör sıçan”, Doğrusu: “kör sıçan”),

Yolup “yol bulup” (Doğrusu: Bolup “olup”),

Yoldaban, Yoldadı, Yüzlendi, Yuğar, Yoğ erte, Yuyay (AŞ: يوغاي, Doğrusu: Yuğay),

Yalbarıp, Yandaşıp (AŞ: Yandaşmak),

Yalanğ, Yat, Toğuz, Uça, Çenge/ Çenge (AŞ: چنگه).

• Bu eser SG yazarı tarafından kullanılırken, bazı maddelerin örnekleri düzeltilerek bazısı ise aynen verilmiştir. SG’de örnekler gözden geçirildiği hâlde gene de hatalı hususlar bulunmaktadır. Özellikle Nevâyî’den verilen örnekler, SG yazarı tarafından genellikle kontrol edildikten sonra eserinde yer alır. SG’de, bazen bu sözlükten veya AŞ’den farklı örnekler verilmiş ya da başka kaynaklar da kullanılarak başka örnekler eklemiştir.

• Bu sözlükte bulunan bazı yanlışlar aynen SG sözlüğüne geçtiğinden bunların kaynağının belirlenmesi ile bu gibi yanlışların düzeltilebilmesi sağlanmıştır:

İçkindi “hayrete düştü” (AŞ: İçkindi “hayrete düştü”, SG: İçginmak “hayrete düşmek”, Doğrusu: İçkindi “kaçırdı”),

Abuşğa (Doğrusu: Abuşka),

Utğan (Doğrusu: Uftan),

Unatğunça (Doğrusu: Unatğunça),

Eşkek (Doğrusu: Êşkek),

Êgrik/ Êgrek (SG: اېگريک, Doğrusu: Êgrim),

Bıçek “iğne” (Doğrusu: “bıçak”),

Tapğanğa (Doğrusu: Tapkanğa),

Tilin “dilim, parça; caddeden ayrılan kollar” (Doğrusu: Tiley “dileyerek”),

Calın “çakmak” (AŞ: Çalın, SG: Çalın, Doğrusu: Çakın),

Çalaper (Doğrusu: Cul),

Sıgnağ (Doğrusu: Sıgnağı),

Munğurğap “hayvan melemek” (AŞ: “hayvan melemek”, SG: “inlemek”, Doğrusu: “üzülmek, kederlenmek”).

• Bu sözlükte bulunan birçok madde SG sözlüğüne de aktarılmıştır. Bunların bir kısmı, AŞ’de bulunmayıp yazarın kendi araştırmalarına dayanan özgün maddelerdir: Tabii SG yazarı, başka kaynaklar da kullanarak bu maddelere başka anlamlar da eklemiştir. Bu sözlükten SG’ye aktarılan bazı maddeler düzeltilerek kimisi ise yanlış aktarılacak yer almıştır. SG yazarının bu sözlükten faydalanırken yanlış saydığı veya yanlış olduğuna değinmeden düzelttiği hususlar bulunmaktadır. Bu sözlükte doğru olduğu hâlde SG sözlüğüne yanlış aktarılmış birçok madde bulunduğu için, SG’nin kaynakları içerisinde olan bu sözlük sayesinde bu gibi yanlışlar düzeltilebilmektedir:

Êrkin, Êkin, At “at”, At “ad”, At “at!”, Ot “ot”, Ot “ateş, od”, Ot “geç!”, It “it, köpek”, It “yit!, kaybol!”, It “it!”, Üz “yüz sayısı”, Üz “yüz, çehre”, Üz “kopar!, ayır!”, Üz “suda yüz!”, Uluğ, Êrke “bir ördek türü”, Uğan/ Uğun (SG: اوغان, Doğrusu: Uğan),

Açun (SG: اوچون, Doğrusu: Açun),

Uyat, Uyal, Orun/ Orn, -Ev/ -Av, Astıda, Astı “ast, alt, aşağı” (SG: Astın “alttaki”, Doğrusu: Astın “astta, altta, aşağıda”),

Asru, Ayamay, Asra, Uçmak “uçmak, behişt, cennet”, Uçmak “hareket ve ızdırap; uçmak”, Ataklık/ Atağlığ (SG: Atağlığ/ Adağlığ),

Ilkı/ İlği “at sürüsü, yılki” (SG: İlki, Doğrusu: İlki),

Ilkı/ İlği “yıllık, yılki” (SG: İlki),

İndedi, Ürgürer “uyuklar, pinekler” (SG: Ürgüder, Doğrusu: Ürgüder),

Üger, Ügse, Êvrülmek, Êkev, Ügüş, Argadal (SG: Arğdal),

Êmgek “zahmet, meşakkat; hizmet karşılığı”, Êmgek “çocuğun emeklemesi”, Êrmes “etmez” (SG: “değil; olmaz”, Doğrusu: “olmaz”),

Örtep, Unap, Unar, Onğ, Uyup, Ês, Ulus, Êmes, Isırğa, Utru “karşı”, Ayt, Oğ “ok”, Oğ “hemen, derhâl, çabucak; işte o; aynen, tıpkı; ancak, yalnız, fakat”, Arğ (SG: Arık/ Arığ, Doğrusu: Arık/ Arığ),

Oşuk (SG: Aşuk, Doğrusu: Aşuk),

Uruk, Emgenür (SG: Êmgenür, Doğrusu: Êmgenür),

Asığ, Allıda (SG: Al “ön, huzur, karşı”),

İpra “eski” (SG: Opramak “eskimek, yıpranmak”, Doğrusu: Opra “eski!, yıpra!, yıpran!”),

Ükülgen (SG: Ügülgen, Doğrusu: Ügülgen),

İçkındı “hayrete düştü” (SG: İçgınnmak “hayrete düşmek”, Doğrusu: İçkındı “kaçırdı”),

Êrtek “eski, önceki” (SG: ایرتکی),

Êneldi “ısrar etti, ayak diretti; [inledi]”, İtik, Uçkun (SG: Uçğun, Doğrusu: Uçkun),

Aşuk, Öntüç, Abuşğa (Doğrusu: Abuşka),

Abağa, Arığ “arı, temiz, pak”, Arık “zayıf, cılız, arık”, Arbağ, Aşukup, Aluk “perişan, kafası karışık; kaygılı” (SG: Uluk “büyük, ulu”, Doğrusu: Uluk “büyük, ulu”),

Ênğek, Ayap, Êgrim, Êgrik/ Êgrek (SG: ایگریک, Doğrusu: Êgrim),

İşnar “yıldız kurdu, yıldız böceği, ateş böceği” (SG: “parlar; parlayan”, Doğrusu: “parlar, parıldar, ışıldar”),

Ökte “sert olma ve öfkelenme” (SG: “zamansız, yersiz, boşuna, gereksiz”),

Ulandı, Öy, Uy, Avulçaş/ Ovulçaş “Çıgatay töresinde büyükler önünde diz çöküp el öpmek” (SG: أوغولچاماق “tazim etmek, ululamak”; اولچاماک-اولچاشماک “tazim etmek, ululamak. Şöyle ki bir dizini yere ve elini başının üstüne koyarak bir büyüğün dizini öperler ve böyle bir tazim yöntemine Moğol geleneğinde اولچاش denir; hediye geçirmek”, Doğrusu: Avulçaş-/ Ovulçaş-),

Êrin/ Êrn (SG: ایرین),

Ögün, Uçru “geçmiş zaman” (SG: أوچور-أوچور “vakit, zaman; fal veya rüyanın gerçekleşmesi”, Doğrusu: Uçur “zaman, vakit, sıra, an; fırsat”),

Ürkün (SG: أوزکون, Doğrusu: Ürkün),

Utğan (Doğrusu: Uftan),

Ağ öy, Êgeçi, Êrk, İrik, Eteke, Atabek (SG: آتابک-آتابیک),

Ahtaçı, Erk (SG: ایرک),

Evke (SG: Êrke, Doğrusu: Êrke),

Ircay (SG: İrcaymak),

Adak “adak, nezir” (SG: “aday, namzet; sözlü, nişanlı, yavuklu”),

Adak “vakit, mevsim” (SG: Ayak “ayak”, Doğrusu: “ayak”),

Adak “Türkistân'da bir yerin adı”, Adak “ada”, Eger, Egek, Öçkü (SG: /g/ ile: أوجكو, Doğrusu: Öçkü),

Arman, Ayakçı, Ötrük, Aymak “koyunu çok olan kişi” (SG: أويماق “oymak, kabile”, Doğrusu: Aymak “oymak, kabile”),

Ağa, İni, Eneke “küçük erkek kardeş” (SG: /g/ ile “mürebbiye, eğitici kadın; daye, dadı, taya”, Doğrusu: “mürebbiye, eğitici kadın; daye, dadı, taya”),

Inak/ Inağ, Aşsum “pişman” (SG: “çok sarhoş, çok esrik”, Doğrusu: “çok sarhoş, çok esrik”),

Aşsum, İçin (SG: İçin ara),

Alтай “kızıl tilki derisinden kürk, cılkava” (SG: الكتاي-الطايي “kedi büyüklüğünde, kızıl tüylü ve derisinden kürk yapılp başlığın çevresine dikilen bir hayvan”, Doğrusu: Alтай),

Örlep, Eşkek (SG: Eşkek, Doğrusu: Eşkek),

Alaman u alağan (SG: Alağan u alaman, Doğrusu: Alağan u alaman),

Allı “ön; yan, taraf” (SG: Al “ön, huzur, karşı”, Doğrusu: Allı “önü; yanı”),

Öl, Anğdıp/ Andıp “gizlice aramak” (SG: انكديماق “pusuda beklemek, gözetlemek”, Doğrusu: Anğdıp),

ايكانور “muhabbet besliyor” (SG: ايكان “-dır; var; iken; olduğu; ki”, Doğrusu: Èkendür “olmuştur, imiştir; ikendir”),

Ötleş (SG: أوتلاش اوتلاش),

Aylandı, Eye/ Èye (SG: ايا, Doğrusu: Èye),

Èsledi, Èslemediñg, Ilmadı (SG: Ilmağ),

Èñg, Uruk kayaş, Ayalğu, Otun, Ultanğ, Aya men “ay” (SG: Ay “ay, kamer”, Doğrusu: Ay “ay, kamer”),

Uzala, Ülüş, Unatğunça (Doğrusu: Unatğunça),

Öksüt, Unaman, Aқızdınğ, Uçradı, Uçraşıp, İş, Èdiş (SG: ايتماق),

İdiş, Örgemçi, Ornattı (SG: Ornatmağ),

Bayat, Bat, Bat bat, Bitip, Burun, Başağ, Bağşı, Bütkerdi, Biçek “iğne” (Doğrusu: “bıçak”),

Bèbek, Bütmenğiz, Butrattı (SG: بوتراتماق),

Bèke “çocuk doğurmamış kadın; kötü kadın, fahişe” (SG: “saygıdeğer kadın”),

Bèkeç “kız” (SG: “saygıdeğer kadın”),

Böri, Bødene, Bürgüt, Bordağan “yumurtaya yatan tavuk” (SG: “semiren, semizleyen”, Doğrusu: “semirten, semizleten”),

Buzdığan/ Buzduğan (SG: بُوزدوغان, Doğrusu: Buzduğan),

Bökse, But, Borçın “dişi ceylan” (SG: /c/ ile: بوجين, Doğrusu: Borçın),

Borçın “dişi ördek”, Buğu, Bosağa/ Bosaka (SG: بُوساغه, Doğrusu: Bosağa),

Bortak/ Bortağ, Bargalı, Baskıç, Barıda, Baygazı “köylü; Horāsān’da fıstığı bol bir yerin adı” (SG: Baygız “Herāt’a bağlı fıstığı bol bir vilayetin adı olan Bādğīs sözcüğünün değiştirilmiş biçimidir”, Doğrusu: Baygızı),

Bégin, Burna, Burnaştı (SG: بُورناشماق),

Bostağan (SG: بُوستوغان, Doğrusu: Tostağan/ Tostuğan),

Buştı “kızmak; üzülmek; darılmak, incinmek” (SG: “zarar geldi”),

Bolcar, Buhsadı (SG: بُوخساماق),

Pota/ Bota (SG: بُوتا, Doğrusu: Bota),

Bêlgülük, Barça (SG: بارچا, Doğrusu: Barça),

Butratıp (SG: بُوتراتماق),

Bürkedi, Boyğalğan “boyanmak” (SG: بُولغانغان “bulanmış; karışmış”, Doğrusu: Bulğanğan “bulanmak; karışmak”),

Buzuğ, Tuş, Tüş “düş, rüya”, Tüş “kuşluk vakti”, Tüş “aşağıya in!, düş!”, Tüz “düz, doğru”, Tüz “sazı kur!; şarkı düz!, ahenk yap!”, Töz, Telfese, Tamuğ, Tepengü (SG: Tepengü/ Têpengü, Doğrusu: Têpengü),

Tuvağ, Tuynak (SG: تُويناغ),

Têşik/ Têşük (SG: تيشوك, Doğrusu: Têşük),

Tapuğ “hizmet” (SG: Tabuğ/ Tabuğ),

Tartar, Torğu, Tınc, Tohta, Taban, Taş “taş”, Taş “dış, dışarı”, Tul, Tağ, Têgrenge (SG: تيكرا),

Taňg “şaşma, şaşırma; şaşırtıcı”, Têng, Tım “damla” (SG: تيم تيم “benek benek”),

Têlbe, Tarıkma, Tavşalku “yorulmuş, güçsüz düşmüş” (SG: تاوشالغو ديك “yorulacak, yorulası, yormalı; yorulur gibi”, Doğrusu: Tavşalgu),

Tutaş, Tanuğ/ Tanuğ, Toşuğ (SG: قوشوق, Doğrusu: Qoşuğ),

Tıyıp, Tamşımak, Taňgıp, Têr, Têyin, Tal, Tımağur “zayıf, güçsüz” (SG: Tınmağur “huzursuz, rahatsız”, Doğrusu: Tınmağur “huzursuz, rahatsız, telaşlı; yerinde duramayan, hareketli”),

Tün, Têlmürüp, Taranğgu (SG: Taranğu/ Taranğgu, Doğrusu: Taranğu),

Tavşalğan, Tirik “diri”, Têz, Tiz, Tındı, Tapuğçı (SG: Tabuğçı/ Tabuğçı),

Tarığ, Tartığ, Terek (SG: Têrek, Doğrusu: Têrek),

Teskeri (SG: تيسكيري-تيسكاري, Doğrusu: Têskerî),

Tekev, Tala Tala (SG: Tala),

Talaç “eğri göz” (SG: تلاج “iri ela göz”),

Talğan (SG: Talğan/ Talğan, Doğrusu: Talğan),

Tavuş, Tavuşkan, Tansuq, Tèri, Tuğğan, Tümen, Tuman, Tumuş, Tünğül (SG: Tonğul, Doğrusu: Tünğül),

Tegrük (SG: تيوړوک, Doğrusu: Tèvrük),

Tos/ Toz, Tamur, Taŋasanŋ “bağlamak, geçirmek” (SG: Taŋ èmes, Doğrusu: Taŋ èmes “şaşırtıcı değil”),

Tile-mèn “dilemem, istemem” (SG: Tilemen, Doğrusu: Tilemen. Kafiye gereği: Tile-mèn < Tilemen),

Tile-mèn “keserim, dilerim”, Taŋırgama, Tumuşuğ, Talpınma, Titrer, Tüzük, Tirkemek “engellemek; savmak” (SG: /g/ üstün ile: تيرکماک “soruşturmak, araştırmak; dikmek, dikleştirmek, doğrultmak; kurmak; direğe yaslayıp dikine koymak”, Doğrusu: Tirkemek “engellemek; savmak; [direk dikmek, diremek]”; Tèrgemek “soruşturmak, araştırmak”),

Ton, Toy/ Toy, Toymağur, Tiş, Tanar “tanımak” (SG: “inkâr etmek, yalanlamak”, Doğrusu: “inkâr etmek, yalanlamak”),

Tapğanğa (Doğrusu: Tapğanğa),

Taŋ “sabah, tan”, Tavşalur, Töküz, Taçmadı “yağmadı” (SG: Tammaç “damlamak”, Doğrusu: Tammadı “damlamadı”),

Tırnağ, Tırgüzdi (SG: Tırgüzmek),

Tilemen, Til, Tègmes, Tilin “dilim, parça; caddeden ayrılan kollar” (Doğrusu: Tiley “dileyerek”),

Tofrağ, Tıysa, Çüçük (SG: چۇچۇك, Doğrusu: Çüçük),

Coŋ “hep; gemi” (SG: “gemi”, Doğrusu: “gemi”),

Çomup (SG: چۇموب, Doğrusu: Çomup),

Çın, Çarqab, Çırmaştı (SG: Çırmaşmak),

Çağır, Süci, Çibilger (SG: /g/ ile: چىبىلگار, Doğrusu: Çibilger),

Cèrge, Cavun “sert rüzgârla yağan kar ve yağmur” (SG: چاۋون-چۇون “ırmak, nehir”, Doğrusu: Covun),

Conağ “eyer üzengisinin eteği” (SG: Canağ “üzengi”),

Çayan, Cıciğ, Çıdar-mèn (SG: چىدارمىن, Doğrusu: Çıdar-mèn),

Çırap (SG: چىداب, Doğrusu: Çıdap),

Çèçen “kendisini akıllı sanan” (SG: “akıllı, bilgin”),

Cerīb (SG: چىرىب, Doğrusu: Cerīb),

Çaray (SG: Çaray/ Çıray, Doğrusu: Çıray),

Çigreyip (SG: چيگراب, Doğrusu: Çigrep, SG’de verilen örnekte چيگرايبان biçiminde geçen bu sözcük, چيگرايبان olmalıdır),

-Çılay/ -Çiley (SG: چيلاي, Doğrusu: -Çılay/ -Çiley),

Cıldam, Cığ, Çığ/ Çık (SG: Çığ, Doğrusu: Çığ),

Cöp (SG: چوپ),

Çupçuk (SG: چوپچوق, Doğrusu: Çupçuk),

Coçun (SG: چولچي, Doğrusu: Coçım/ Yoçım),

Çurpa, Çarg (جرغ) “ateş koru” (SG: چوغ, Doğrusu: Çoğ),

Cülge, Çolpan, Cevâne, Çapan, Ceşn, Çakın, Çakır kanat, Çek, Çal, Calın (SG: Çalın, Doğrusu: Çakın),

Çalaper (SG: Çalaper, Doğrusu: Cul),

Çürük, Çenedi, Çenep, Çubruşup, Çubulğan, Çüçürgenmek (SG: /g/ üstün ile: چوجورگانمک, Doğrusu: Çüçürgenmek),

Çörçek, Hıbla (خوبلا) “çakmak” (SG: Kav “kav”, Doğrusu: Hav/ Kav “kav”),

Hav “kav” (SG: Kav “kav”),

Hāde, Hale, Dedek, Delāl, Dek (Doğrusu: Dēk),

Dēk, Dēgey, Dürlük, Dolana, Düküldemek, Dapkur (SG: Dabkur/ Tabkur),

Dopku “dokuma tezgâhında ayakla basılan tahta, ayaklık; bitten arındırmak için doğan kuşuna sürülen boya” (SG: Dabku/ Tabku “azarlama, yerme”),

Dēgeç, Dēgil, Devāc, Dēgley, Deñgâne, Dāy, Rece, Raḥ raḥ, Revşen, Rüst, Zilī (SG: Zilūçe),

Sona, Sēvğı (SG: سيوينچي, Doğrusu: Sēvinçi),

Sart, Sarı, Sergek (SG: /g/ üstün ile: سيرکاک, Doğrusu: Sērgek),

Sarḳud (SG: Sarḳut, Doğrusu: Sarḳut),

Sorḳut (SG: Sarḳut, Doğrusu: Sarḳut),

Sasığ, Sağıngaç, Sungil (SG: سونغيل, Doğrusu: Sunğıl),

Sorağ, Soruğ, Sağınma, Sağınç, Sağın “anmak”, Sağın “sütü olan koyun, sağmal koyun”, Saḳaḳ (SG: Saḳağ, Doğrusu: Saḳaḳ),

Sağırḳan (SG: Saḳızğan, Doğrusu: Saḳızğan),

Salmaḳ, Sunğay, Salkın, Sunup, Sorgat (SG: Savğat, Doğrusu: Savğat/ Sovğat),

Savurğal (SG: سئورغال, Doğrusu: Soyurğal),

Soyurğar, Sayı (SG: Say, Doğrusu: Sayı),

Say, Salca, Süneyn, Saypağuçı, Saypadı (SG: Sayfadı, Doğrusu: Saypadı),

Sayparğa (SG: Sayfarğa, Doğrusu: Sayparğa),

- Sıkadı (SG: Sıbqarmaq, Doğrusu: Sıpqardı),
Sèzdi, Sızdı “sızdı”, Sızdı “resmetti, çizdi; yazdı”, Sèskendi (SG: سیسکانماک),
Sıqtadı (SG: Sıqtattı, Doğrusu: Sıqtattı),
Sinğil/ Sinğli, Singremek (kef’ler /k/ ile) (SG: ilk kef /g/ ile, Doğrusu: ilk kef /g/ ile),
Ènğremek (SG: İnğramaq/ İnğranmaq),
Sürük, Sıgnaq (Doğrusu: Sıgnaqı),
Sınuqturdi (SG: Sınıqturmaq, Doğrusu: Sınuqturdi),
Sor, Sordikler “soru sordular” (SG: “soru sorsunlar”, Doğrusu: “soru sorsunlar”),
Süzgüç, Susap, Suruq, Sümürmek “içmek” (SG: “emerek içmek”, Doğrusu: “bir dikişte içmek, hepsini birden içmek, başına dikmek, sömürüp içmek”),
Süksük “sonbaharda biten bitkiler ve çer çöp” (SG: “odununun ateşi çabuk sönmeyen bir ağaç”, Doğrusu: “odununun ateşi çabuk sönmeyen bir ağaç”),
Sustağan (SG: Sustayğan, Doğrusu: Sustayğan),
Soğurdi, Soqur “haris, açgözlü” (SG: Soqur “kör, sokur”, Doğrusu: Soqur “kör, sokur”;
Suk “haris, açgözlü”),
Sögünç, Sökti, Sünğek, Sonğğı uyğu (SG: Sonğğı uyqu, Doğrusu: Sonğğı uyqu),
Südre, Südetip (SG: Südretmek, Doğrusu: Südretip),
Sundi, Şıbaq, Şırdag, Şıralğa, Şıgavul, Şımalıp, Şüdrün “çiy, şebnem; Rumī şadırvan der”
(SG: “çiy, şebnem”, Doğrusu: “çiy, şebnem”),
Tağay/ Tağayı/ Tağay/ Tağayı (SG: Tağay/ Tağayı, Doğrusu: Tağayı),
Ġacarçı, Ġardāş (SG: Ġarvāş, Doğrusu: Ġarvāş),
Ġarav, Ġıncı, -Ġına, -Gine/ -Kine (SG: -Gine),
Felfes, Fırrıst (SG: فِرْسْت),
Ġaan, Ġapsamış, Ġaptan (SG: Ġabtān, Doğrusu: Ġaptan),
Ġatık/ Ġatığ, Ġaban, Ġaçır (SG: Ġacı),
Ġuvanıp, Ġuvan, Ġuvanma, Ġaysı, Ġadadı (SG: Ġadamak),
Ġarağ/ Ġarak “gözün karası; kol, pazı; siyah, kara; suç; talan, yağma, çapul” (SG: Ġarağ
“göz bebeği”, Doğrusu: “gözün karası; siyah, kara; günah, suç; talan, yağma, çapul”),
Ġaraqçı (SG: Ġarağçı, Doğrusu: Ġarağçı),
Ġarğadı (SG: Ġarğamak),
Ġarğağan sayı, Ġarığdı/ Ġarıqmaq (SG: Ġarıqmaq, Doğrusu: Ġarıqmaq),
Ġayan, Ġarı “pir, karı, yaşlı”, Ġarı “درست” (SG: “kol”, Doğrusu: “kol”),
Ġaru “ivaz, karşılık”, Ġaru “درست” (SG: Ġabu “fırsat yeri”, Doğrusu: Ġabu “fırsat; fırsat
yeri”),

- Çarmaşıp, Çara başkan (SG: Çara başgan, Doğrusu: Çara başkan),
Çarmak, Çaşıda (SG: Çaş),
Çak, Çaladı (SG: Çalamak),
Çalpak, Çalın, Çanap “anlamak” (SG: فاناب “kanayıp”; Çanmak “kanmak; anlamak”,
Doğrusu: Çanap “kanayıp”; Çanmak “anlamak”),
Çavkuncı (SG: Çavgunçı, Doğrusu: Çavgunçı),
Çayu (SG: Çaygu, Doğrusu: Çaygu),
Çaynaldıng (SG: قینالدینگ, Doğrusu: Çıynaldıng),
Çıym, Çıynalıp, Çıyrılır, Çıavursun, Çıavçın/ Çıav (SG: یولجی, Doğrusu: Yoçın),
Çıçışur (SG: قیجیشور),
Çıyat, Çıongrat, Çıya, Çıırav, Çıısğa (SG: Çııska, Doğrusu: Çııska),
Çıymaç, Çıopardıng (SG: Çıoparmak),
Çıutluğ/ Çıutluk, Çıuçaş (SG: Çıucuş, Doğrusu: Çıuçuş),
Çıorğan, Çıorkuš, Çıoriya “kor” (SG: “kamuş duvarla çevrilmiş alan”, Doğrusu: “kamuş
duvarla çevrilmiş alan”),
Çıur “akran, emsal”, Çıur “kemer, kuşak”, Çıurun, Çıuruğ, Çıorğan (SG: Çıozğalan,
Doğrusu: Çıozğalan),
Çıorgadı (SG: Çıozğamak, Doğrusu: Çıozğadı),
Çıozğanur (SG: Çıozğalur, Doğrusu: Çıozğalur),
Çıuş “kelebek” (SG: “kuş”, Doğrusu: “kuş”),
Çıoş, Çıoşun, Çıuğan (SG: قوتان, Doğrusu: Çıutan),
Çıol, Çıolmak “özür dilemek; nikâhla kız isteyip almak” (SG: “dilemek, istemek”,
Doğrusu: “dilemek, istemek”),
Çıoldadı (SG: Çıoldamak),
Çıoldaş, Çıonğ, Çıuzgun, Çıonağ, Çıuyun, Çıoy “koyun”, Çıoy “koy!, bırak!; yerleştire!”,
Çıoyçı, Çıuykar (SG: Çıutkar, Doğrusu: Çıutkar),
Çıanı, Çıılık (SG: Çıılığ, Doğrusu: Çıılığ),
Çıuyı, Çıülgü (SG: /g/ler ile),
Çıış, Çıevkev (SG: Çıevürge, Doğrusu: Çıevürge),
Çıetün, Çıerek, Çıezek, Çıezek (SG: Çıezek),
Çıez (SG: Çıez),
Çıey, Çıeyin, Çıemür (SG: كؤمور-کیمور, Doğrusu: Çıömür),
Çıeybür,

- كيمور “ört!, gizle!” (SG: كينتور “getir!”, Doğrusu: Keltür “getir!”),
- Ketek, Kêç құrun, Kêsek, Kême, Kêngeş/ Kêngeç (SG: /g/ler ile: كينكاش, Doğrusu: Kêngeş/ Kêngeç),
- Kêngeşti (SG: /g/ler ile),
- Köp, Köpelek (/g/ler ile) (SG: /k/ler ile, Doğrusu: /k/ler ile),
- Köprük, Küçün (/g/ ve /ç/ ile) (SG: كُوجون, Doğrusu: /k/ ve /ç/ ile),
- كوجوك (/g/ ve /ç/ ile) (SG: كُوجلوك, Doğrusu: Küçlük),
- Körk (SG: ilk kef /g/ ile),
- Körklük (SG: ilk kef /g/ ile),
- Közlük (SG: /g/ ile),
- Körege (Doğrusu: “çadır, otağ”),
- Körge, Köksük (SG: كُوكس-كُوكوس, Doğrusu: Köks),
- Kök “asuman, gök, gökyüzü; sebze, yeşillik, Öleñg” (SG: /g/ler ile),
- Kök “saz kurma, kökleme; [saz ahengi]”, Öleñg “sebze, yeşillik”, Kökrek, Kürük, Kökümtül (SG: /g/ler ile),
- Kökeltaş, Külek (ilk kef /g/ ile, ikinci kef /k/ ile) (SG: كُولاك, Doğrusu: /k/ler ile),
- Kömürdi (SG: /g/ ile),
- Künğrenme, Küvenç (/g/ ile) (SG: /g/ ile: كُوانج, Doğrusu: /k/ ile),
- Gönedi (SG: كُوناندى, Doğrusu: Könendi),
- Küymendi (SG: كُويمانماك),
- Küydi, Küyük, Köykenek, Moymul, Kâc, Lâş, La, -Lîk/ -Lîğ/ -Lîk/ [-Lük/ -Luğ/ -Luğ], Lök, Mu/ Mü, Maral, Suykun (SG: سُوِيغون),
- Maşab, Mâğ, Meleş, Mamuk/ Mamuğ, Mañgla (SG: Mañglay, Doğrusu: Mañglay),
- Mañgra, Mañgış, Mayuk (SG: Қабук, Doğrusu: Қабук),
- Mêçegin (SG: /g/ ile: ميچيجين, Doğrusu: Mêçecin),
- Mîrek, Mênğ, Miñg, Mênğiz, Mênğzitti (SG: مينگزاتتى, Doğrusu: Mênğzetti),
- Mundağ, Muñgayıban/ Muñgrayıp “üzülmek, kederlenmek” (SG: مُونكايماق “tasalanmak, üzülmek”; مُونكرايماق “inlemek”, Doğrusu: Muñgayıban/ Muñgrayıp “üzülmek, kederlenmek”),
- Mönğreşip (SG: مُونكراشماق, Doğrusu: Mönğreşip),
- Münğüz, Muñg, Muñgluğ, Muñgurgap “hayvan melemek” (Doğrusu: “üzülmek, kederlenmek”),
- Mönğre (SG: مُونكراماق, Doğrusu: Mönğre),
- Mul “muhtaç” (SG: Қул “kul”, Doğrusu: Қул “kul”),

Möldür, Müçük (SG: مُوجَك, Doğrusu: Müçek),

Mütik “kaş” (SG: مُوشَك “fişek”, Doğrusu: Müşek “fişek”),

Muz, Nağu, Nêge, Narı, Nâcū, Nême, N’etti, Nutuqçı, Tuykun (SG: تُويغون, Doğrusu: Tuyğun),

Hona, Hardı (SG: Harmak),

Hav, Hirül/ Hirevül (SG: هراؤل-هراؤل),

Ķaravul, Hürer, Yaş “tıfıl, küçük çocuk; ıslak, yaş; gözyaşı”, Yaş “yaş, sin”, Yatış “keşikçi” (SG: “koruyuculuk, bekçilik, gözcülük”, Doğrusu: “keşik: koruyuculuk, bekçilik, gözcülük”),

Yamçı, Yağar, Yağmak, يدلتاش (SG: Yada taşı, Doğrusu: Yada taşı),

Yarmak, Yan, Yarut “aydınlatmak, ışıklandırmak, ısıtmak, parlatmak”, Yarut “aydınlandı, ışıklandı, ışıldı, parladı” (SG: Yarup/ Yaruştı, Doğrusu: Yarup/ Yaruştı),

Yaruk/ Yaruğ, Yatlık (SG: Yatlıg),

Yasañg, Yasal, Yasap, Yasaldı (SG: Yasalmak),

Yavudı, Yavuşur, Yavumañg, Yavumas, Yaşurun “gizleyin!, saklayın!” (SG: “gizli, saklı”, Doğrusu: “gizli, saklı”),

Yañgak/ Yañgağ,

يانك-ينك (SG: اينك, Doğrusu: Êng),

Yaraş, Yatqurđı (SG: Yatgurđı, Doğrusu: Yatqurđı),

Yalavuz “parlak” (SG: Yalav “başlığa sarılan kırmızı ipek; bayrak veya mızrak başına takılan kumaş parçası”, Doğrusu: Yalav “başlığa takılan ipek parçası; sancak”),

Yargu, Yağdu, Yañglıg, Yarguçaq (SG: /c/ ile, Doğrusu: Yarguçaq),

Yad etti (SG: Yadattı, Doğrusu: Yadattı),

Yadaman, Yadar mu êrkin, Yazğur “yüz çevirme” (SG: Yazğurmak “suçlamak, itham etmek”, Doğrusu: “suçlamak, itham etmek”),

Yalıqđı “sesten kulak doldu” (SG: Yalqımaq “yorulmak, bıkmak, rahatsız olmak, incinmek, canı sıkılmak, sıkıntı çekmek”, Doğrusu: Yalqmaq/ Yalqımaq “yorulmak, bıkmak, usanmak”),

Yalınmaq, Yalın “köpek harareten dilini çıkarmak; [yaltaklanmak; yalvarmak]”, Yalın “şule, alev, yalın, yalım”, Yavan “yemek” (SG: Yavğan “yavan yemek”, Doğrusu: Yavğan “yavan yemek”),

Yargan (SG: Yargak/ Yargag, Doğrusu: Yargak/ Yargag),

Yapurğan (SG: Yapurgak/ Yafraq, Doğrusu: Yapurgak/ Yafraq),

Yamğur, Yağın, Yağış, Yetti “yetişti, erişti, ulaştı”, Yêti/ Yêtti “yedi sayısı”, Yêvütkeđi (SG: يايوتكاماك-يپيوتكاماك),

Yêt “yetiş!, eriş!, ulaş!”, Yêt “yed!, yedeğinde götür!, at ve başka şeyleri tutup çek!”, Yêtürüp, Yêtülip, Yiperdi (SG: پييارماک, Doğrusu: Yiberdi),

Yêng “yen, giysi kolu”, Yêng “yen!, mağlup et!”, Yêlek, Yêmrür (SG: پيمرولماک, Doğrusu: Yêmrülür),

Yılçılık, Yığt, Yığ “hazırlamak” (SG: Bığ “süslenmiş, düzenlenmiş, hazır; karar, maksat, niyet, istek”, Doğrusu: Bığ “düzenlenmiş, hazır; karar, maksat, kasıt, niyet”),

Yarlıg/ Yerlik “emir, yarlık, ferman” (SG: Yarlıg, Doğrusu: Yarlıg/ Yarlık),

Yerlik “hakir, zelil, düşkün” (SG: پيرليک پيرين “yer yer; yer sahibi yerini”, Doğrusu: Yêrlik “yer sahibi; yerli yerinde, uygun”),

Yarlıg “hakir, zelil, düşkün” (SG: Yarlı “fakir, yoksul”),

Yêngil “ağır” (SG: “hafif, yeğni”, Doğrusu: “hafif, yeğni”),

Yip, Yürüş, Yosun, Yumalatıp, Yoluğt, Yurun, Yumran “görmüş” (SG: “fare, sıçan”, Doğrusu: “kör sıçan”),

Yolup “yol bulup” (SG: بولوب “olup”, Doğrusu: Bolup “olup”),

Yoldaban, Yüzlendi (SG: يوزلانماک),

Yuğar, Yoğ erte, Yuyay (SG: Yuğay, Doğrusu: Yuğay),

Yalbarıp, Yandaşıp, Yalağaç/ Yalağ, Yay/ Ya, Yükünmek, Yat, Tokuz, Uça (SG: أوجا, Doğrusu: Uça),

Öleğ “şarkı, türkü”, Çenge/ Çenge (SG: چينگه).

• Diğer sözlüklerde bulunmayan ve yazarın kendi araştırmalarına dayanan özgün maddeler bulunmaktadır. AŞ ve SG sözlüğünde yer almayan maddeler şunlardır: Êrnes, Unamay, Êvürmesün, Êvrüley, Êgrek, Êgeç, Bardur, Tavşalğ, Tözmegey, Tammadı, Tirgüzdi, -Çük, Çırmaştı, Dartar, Kārağ/ Kārak “günah, suç”, Kêşik, Yağmadı, Yalın “şimşek, yıldırım”, Yoğ mu.

• AŞ’de verilen madde veya anlamı yanlış olduğu hâlde bu sözlükte düzeltilerek doğru biçimde verilen hususlar var:

Açırğandı (AŞ: Açırğındı),

Erk (AŞ: أرك),

Borçın “dişi ceylan” (AŞ: /c/ ile: بوزچين),

Borçın “dişi ördek” (AŞ: بوزچين),

Tağırğama (AŞ: Tağırğama),

Tirgüzdi (AŞ: Tirküzmek),

Çibilger (AŞ: /g/ ile: چبليكار),

Cerge (AŞ: Cerge),

Cerib (AŞ: چيريب),

Ceşn (AŞ: Çeşn),

Çörçek (AŞ: چورکاک-حورک),

Degley (AŞ: Degle “üste giyilen kısa yenli kaftan”; دیکیلای (/k/ ile) “dikilmiş”),

Sorağ (AŞ: Sarag),

Süneyn (AŞ: سنین),

Sayparğa (AŞ: سپارغه),

Seskendi (AŞ: /g/ ile),

Şıbak “yavşan otu; ev damının üzerini örtmek için sütunların üzerine dökülüp sıvanan çalı çırpı veya ince ağaç dalları” (AŞ: “ev damının saçağı; ağaç budağı; yavşan otu”),

Kıyat (AŞ: Kıgat),

Nutukçı “doğan” (AŞ: “doğan üsküf”),

Yadaman (AŞ Yavaman),

Yarlıg “hakir, zelil, düşkün” (AŞ: پیرلیغ).

• AŞ kaynaklı yanlış veya yanlış ihtimali bulunan maddeler veya anlamlandırmalar bulunmaktadır. AŞ kaynaklı olan bu yanlışların bir kısmı; örneklerin yanlış okunmasından, yanlış anlaşılmasından yahut sağlam olmayan nüshaların aktarılmasından kaynaklanmaktadır:

Uğun (Doğrusu: Uğan),

Ürgürer “uyuklar, pinekler” (AŞ: /k/ ile, Doğrusu: Ürgüder),

Erkinür “meyleder, yönelir” (Doğrusu: Örgenür “öğrenir”),

Oşuq (AŞ: Oşuqup, Doğrusu: Aşuqup),

Ükülgen (Doğrusu: Ügülgen),

İçkindi “hayrete düştü” (Doğrusu: “kaçırdı”),

İlgi “at sürüsü, yıldı” (Doğrusu: İlki),

Andıp (Doğrusu: Anğdıp),

Eye (Doğrusu: Êye),

Aluq “perişan, kafası karışık; kaygılı” (Doğrusu: Uluq “büyük, ulu”),

Ëgrik/ Ëgrek (AŞ: ایگریک, Doğrusu: Ëgrim),

Işnar “yıldız kurdu, yıldız böceği, ateş böceği” (Doğrusu: “parlar, parıldar, ışıldar”),

Avulcaş/ Ovulcaş “Çıgatay töresinde büyükler önünde diz çöküp el öpmek” (AŞ: اولچاش “büyükler önünde bir dizini yere koyup bir dizini kaldırıp elini başına koyup sonra varıp elini öpüp görüşmek”, Doğrusu: Avulcaş-/ Ovulcaş-),

Uçru “geçmiş zaman” (Doğrusu: Uçur “zaman, vakit, sıra, an; fırsat”),

Utğan “utan!” (AŞ: اوتغانیب, Doğrusu: Uftan),

- Egeçi (AŞ: /k/ ile, Doğrusu: Êgeçi),
Evke (AŞ: Erke, Doğrusu: Êrke),
Adağ “vakit, mevsim” (Doğrusu: “ayak”),
Aymak “koyunu çok olan kişi” (AŞ: ايماق “koyunu çok olan köylü”, Doğrusu: Aymak “oymak, kabile”),
Êneke “küçük erkek kardeş” (Doğrusu: “mürebbiye, eğitici kadın; daye, dadı, taya”),
Ağsum “pişman” (Doğrusu: “çok sarhoş, çok esrik”),
Alğay (Doğrusu: Alğayı),
Eşkek (Doğrusu: Êşkek),
Alaman u alağan (Doğrusu: Alağan u alaman),
ايكانور “muhabbet besliyor” (Doğrusu: Êkendür “olmuştur, imiştir; ikendir”),
Aya-mên “esirgemem” (Doğrusu: Ayaman. Kafiye gereği: Aya-mên < Ayaman),
Biçek “iğne” (AŞ: بيجک “iğne”, Doğrusu: Biçek “bıçak”),
Bosağa (Doğrusu: Bosağa),
Bayğazi (Doğrusu: Bayğızi),
Bostağan (Doğrusu: Tostağan/ Tostuğan),
Boyğalğan “boyanmak” (Doğrusu: Bulğanğan “bulanmak; karışmak”),
Tepengü (Doğrusu: Têpengü),
Têşik (Doğrusu: Töşük),
Toşuğ (Doğrusu: Ŗoşuğ),
Tımağur “zayıf, güçsüz” (Doğrusu: Tınmağur “huzursuz, rahatsız, telaşlı; yerinde duramayan, hareketli”),
Tarañğgu (Doğrusu: Tarañgu),
Tirik “engelleme; savma” (AŞ'nin bazı nüshaları: /g/ ile: تيريك, AŞ'nin bazı nüshaları: /g/ ile: تيرک, Doğrusu: Tirek),
Terek (Doğrusu: Têrek),
Teskeri (Doğrusu: Têskerî),
Tegrük (Doğrusu: Têvrük),
Tanğasañğ “bağlamak, geçirmek” (Doğrusu: Tanğ êmes “şaşırtıcı değil”),
Tile-mên “dilemem, istemem” (Doğrusu: Tilemen. Kafiye gereği: Tile-mên < Tilemen),
Tirkemek “engellemek; savmak” (Doğrusu: Tirkemek “engellemek; savmak; [direk dikmek, diremek]”; Têrgemek “soruşturmak, araştırmak”),
Tanar “tanımak” (Doğrusu: “inkâr etmek, yalanlamak”),

- Tapğanğa (Doğrusu: Tapkanğa),
Tilin “dilim, parça; caddeden ayrılan kollar” (Doğrusu: Tiley “dileyerek”),
Cavun (AŞ: Çavun, Doğrusu: Covun),
Çigreyip (AŞ: /g/ ile: چيگريپ, Doğrusu: Çigrep, AŞ’de verilen örnekte چيگريپيان biçiminde geçen bu sözcük, چيگريپيان olmalıdır),
Coçun (AŞ: چوچون-ياوچين, Doğrusu: Coçın/ Yoçın),
Calın “çakmak” (AŞ: Çalın, Doğrusu: Çakın),
Çenemley (Doğrusu: Çenesem),
Hubla (خوبلا) “çakmak” (Doğrusu: Hav “kav”),
Dek (Doğrusu: Dèk),
Dèrgey “diyeyim” (AŞ: ديگاي, Doğrusu: Dège-mèn),
Tegle (AŞ: Tekele, Doğrusu: Dègley),
Sergek (Doğrusu: Sèrgek),
Sarğud (Doğrusu: Sarğut),
Sorğut (Doğrusu: Sarğut),
Savurğal (AŞ: Savurğay/ Sıyurğal, Doğrusu: Soyurğal),
Sığnağ (Doğrusu: Sığnağı),
Süksük “sonbaharda biten bitkiler ve çer çöp” (AŞ: “ilkbaharda bitip yazın kuruyup çer çöp olan bitkiler”, Doğrusu: “odununun ateşi çabuk sönmeyen bir ağaç”),
Sustağan (AŞ: Sustadı/ Sustaymağ, Doğrusu: Sustayğan),
Soğur “haris, açgözlü” (Doğrusu: Soğur “kör, sokur”; Suğ “haris, açgözlü”),
Şüdrün “çiy, şebnem; Rumī şadırvan der” (Doğrusu: “çiy, şebnem”),
Tağay (Doğrusu: Tağayı),
Ġan “Tanrı” (Doğrusu: Uğan),
Ġuncı (AŞ: Ġunçı, Doğrusu: Ġıncı),
Karağ/ Karak “kol, pazı” (Doğrusu: “gözün karası”),
Karığdı (AŞ: Karığdı/ Karığmağ, Doğrusu: Karığmağ),
Karu “درست” (AŞ: Karu “kol, pazı”, Doğrusu: Kabu “fırsat; fırsat yeri”),
Kayu (AŞ: Kayu/ Kayğu, Doğrusu: Kayğu),
Kaynaldıng (Doğrusu: Kıynaldıng),
Kavçın/ Kav (AŞ: Kavçın/ Kavçun, Doğrusu: Yoçın),
Kuçaş (AŞ: قوجاشلانغاج, Doğrusu: Kuçaş),

Ƙorğadı “muzdarip oldu” (AŞ: Ƙozğadı “muzdarip oldu”, Doğrusu: Ƙozğadı “muzdarip etti”),

Ƙozğanur (Doğrusu: Ƙozğalur),

Ƙuş “kelebek” (Doğrusu: “kuş”),

Ƙolmağ “özür dilemek; nikâhla kız isteyip almak” (Doğrusu: “dilemek, istemek”),

Ƙılık (Doğrusu: Ƙılığ),

Ƙemür (Doğrusu: Ƙömür),

Ƙيمور “ört!, gizle!” (Doğrusu: Ƙeltür “getir!”),

Ƙüçün (/g/ ve /ç/ ile) (Doğrusu: /k/ ve /ç/ ile),

Ƙürçek (Doğrusu: Ƙürcek),

Ƙörege “üzerine içki kabı ve başka kaplar konan sandalye veya masa” (Doğrusu: “çadır, otağ”),

Ƙöksük (Doğrusu: Ƙöks),

Ƙülümlü (Doğrusu: Ƙüler),

Ƙöl “gömlek” (Doğrusu: Ƙöl “göl”),

Ƙömrek (Doğrusu: ?),

Mañgla (Doğrusu: Mañglay),

Mayuğ (Doğrusu: Ƙabuğ),

Meñgzitti (Doğrusu: Meñgzetti),

Muñg dek (Doğrusu: Munuñg dek),

Muñgurğap “hayvan melemek” (Doğrusu: “üzülmek, kederlenmek”),

Mul “muhtaç” (Doğrusu: Ƙul “kul”),

Yatış “keşikçi” (AŞ: “gece ile padişahı bekleyenler”, Doğrusu: “keşik: koruyuculuk, bekçilik, gözcülük”),

Yalavuz “parlak” (AŞ: Yalav/ Yalavuz “mücella; tolga üzerine dikilen sancak”, Doğrusu: Yalav “başlığa takılan ipek parçası; sancak”),

Yad etti (AŞ: ياد ايتتى, Doğrusu: Yadattı),

Yalıkdı “sesten kulak doldu” (AŞ: Yalıkdı “yüksek sesten kulak tutulmak”, Doğrusu: Yalkmağ/ Yalkımağ “yorulmak, bıkmak, usanmak”),

Yavan “yemek” (Doğrusu: Yavğan “yavan yemek”),

Yapurğan (Doğrusu: Yapurğak/ Yafrak),

Yiperdi (Doğrusu: Yiberdi),

Yıg “hazırlamak” (AŞ: Yıg “menet!, engelle!, hazır”, Doğrusu: Bıg “düzenlenmiş, hazır; karar, maksat, kasıt, niyet”),

Yerlik “hakir, zelil, düşkün” (AŞ: پيرليک “hakir, zelil, düşkün”, Doğrusu: Yerlik “yer sahibi; yerli yerinde, uygun”),

Yolup “yol bulup” (Doğrusu: Bolup “olup”).

3. Sonuç:

Bu çalışmada, Nezir-‘Alî tarafından H. 11. yüzyılda Safevi padişahı Şâh Şafî Sâmi Mîrzâ’nın (hük. H. 1038-1052/1629-1642) buyruğuyla yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük incelenmiştir. Mîrzâ Mehdî Han Esterâbâdî tarafından yazılan *Senglah* sözlüğüne kaynaklık eden bu eserin Abuşka sözlüğünden yararlanılarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Sözlüğün üç nüshası tespit edilmiştir: Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. nr. 4354/3 (T), Tahran-Meclis Ktp. nr. 9176 (Sebt nr. 85417) (M) ve Kum-Gülpaygani Ktp. nr. 20/148-4028/1 (G) nüshası.

Bu eserdeki maddeler genellikle Çağatay Türkçesi alanından seçilmiştir. Örneklerin çoğu Nevâyî’nin eserlerinden özellikle de *Ġarâyibü’ş-Şığar* ve *Fevâyidü’l-Kiber* adlı eserinden seçilmiştir. İran sahasında yazılan ilk Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olması son derece önemlidir. Büyük ihtimalle Çağatay Türkçesi-Farsçanın ilk ve Abuşka’dan sonra Çağatay Türkçesinin ikinci sözlüğüdür.

Bu sözlükte yazılışı aynı olan farklı sözcükler tek bir madde gibi bir arada verildiği gibi çekimleri farklı olan aynı sözcükler de farklı maddeler gibi verilmiştir. Yazılışı aynı olan farklı sözcükleri ayırıp, çekimleri farklı olan aynı sözcükleri de birleştirdikten sonra sözlük dizininden elde edilen söz dağarcığının toplam madde sayısı 725’tir. Eserde verilen örneklerin toplam sayısı ise 485’tir.

Bu sözlükte verilen maddelerin birçoğu AŞ’den alınmıştır. AŞ kaynaklı yanlış veya yanlış ihtimali bulunan maddeler veya anlamlandırmalar bulunmaktadır. AŞ kaynaklı olan bu yanlışların bir kısmı; örneklerin yanlış okunmasından, yanlış anlaşılmasından yahut sağlam olmayan nüshaların aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Bazen AŞ’de verilen madde veya anlamı yanlış olduğu hâlde bu sözlükte düzeltilerek doğru biçimde verilmiştir. Bu sözlükte bulunan birçok madde SG sözlüğüne de aktarılmıştır.

Nezir-‘Alî’nin 17. yüzyılda genellikle Çağatay Türkçesi alanından sözcükler alarak bu sözlüğü ortaya koymaya çalışması değer taşımaktadır.

Kısaltmalar

Ar.	Arapça
AŞ	<i>Abuşka</i> sözlüğü
bk.	Bakınız
cm	Santimetre
Fa.	Farsça
H.	Hicri
hük.	Hüküm sürdüğü tarih
Ktp.	Kütüphanesi
nr.	Numara

öl.	Ölüm
s.	Sayfa
SG	<i>Senglah</i> sözlüğü
Ş.	Şemsi
TDK	Türk Dil Kurumu

Kaynaklar

- Caferoğlu, A. (1984). Çağatay Türkçesi gelişmesi ve karakteri. *Türk Dili Tarihi*, II. Cilt, Enderun, İstanbul, 195-229.
- Danişpejuh, M. T. (Ş. 1340). *Fihrist-i Nüshaha-yı Hattı-yı Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-i Tahran*, Cilt: 13, Danişgah-i Tahran, Tahran.
- Danişpejuh, M. T. (Ş. 1346). *Fihrist-i Nüshaha-yı Hattı-yı Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-i Tahran*, Cilt: 15, Danişgah-i Tahran, Tahran.
- Hakim, M. H. (Ş. 1390). *Fihrist-i Nüshaha-yı Hattı-yı Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*, Cilt: 29/2, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami, Tahran.
- Hey'et, C. (Ş. 1376). *Azerbaycan edebiyatı tarihine bir bakış. Varlık Dergisi*, Tahran.
- Kerimi, M. R. (Ş. 1384). *Azerbaycan edebiyat tarihi. Varlık Dergisi*, Cilt: II, Yekta Resed, Zencan.
- Köprülü, F. (1942). Azeri. *İslam Ansiklopedisi*, II. Cilt, İstanbul: MEB, 118-151.
- Köprülü, F. (1945). Çağatay Edebiyatı. *İslam Ansiklopedisi*, III. Cilt, İstanbul: MEB, 270-323.
- Rahimi, F. (2014). Çağatay Türkçesi edebiyatı üzerine bir bibliyografya denemesi. *Turkish Studies*, 9(3), 1157-1218.
- Rahimi, F. (2017). İran kitaplıklarında bulunan Çağatay Türkçesi sözlükleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(4), 2067-2079.
- Rahimi, F. (2018). *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Rahimi, F. (2018a). Çağatay Türkçesi sözlükleri bibliyografyası. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), 69-104.
- Rahimi, F. (2018b). Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğü üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 663-704.
- Rahimi, F. (2018c). Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğünün sözcük bilimi açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(3), 1472-1499.
- Rahimi, F. (2019). Abuşka sözlüğündeki yanlışlar üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(3), 1293-1312.
- Rahimi, F. (2019). Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi sözlüğünün sözlük bilimi açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 53-92.
- Rahimi, F. (2020). Bedâyi'u'l-Lügat sözlüğündeki yanlışlar üzerine. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 17(3), 412-426.

- Rahimi, F. (2020). Senglah sözlüğündeki yanlışlar üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(2), 530-552.
- Rahimi, F. (2021). Ferağî'nin Çağatay Türkçesi sözlüğü üzerine. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 2(4), 393-406.
- Rahimi, F. (2021). Ferheng-i Vassaf'taki yanlışlar üzerine. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 2(2), 162-170.
- Rahimi, F. (2021). Kitab-ı Türkî (Ferheng-i Nasîrî) sözlüğündeki yanlışlar üzerine. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 2(1), 36-43.
- Rahimi, F. (2021). *Ferağî'nin Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Rahimi, F. (2022). Sözcük ve Sözlük Bilimi Açısından Ferağî'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü. *Turkish Studies - Languages*, 17(2), 623-659.
- Rahimi, F. (2022). *Nezralî'nin Çağatay Türkçesi sözlüğü (giriş-metin-inceleme-notlar-dizin)*. Ankara: TDK.
- Sadrayi-yi Hoyi, Ali - Hafiziyan-ı Babili, Ebülfezl (Ş. 1388), *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattî-yi Kitabhane-yi Umumi-yi Ayetullah Gülpaygani*, Cilt: 5-6, ed. Mustafa Dirayeti, Kitabhane, Müze ve Merkez-i Esnad-i Meclis-i Şura-yı İslami, Müessese-yi Ferhengi Pejuheşi-yi Elcevad-ı Meşhed, Tahran.
- Sam Mirza Safevi (Ş. 1384). *Tezkire-yi Tuhfe-yi Samî*, Haz.: Rükneddin Hümayun Ferruh, Esatir, Tahran.

Extended Abstract

In the Iran field, many Chagatai Turkish dictionaries have been prepared to understand the works of 'Alî Şîr Nevâyî. One of them is Neẓr-'Alî's dictionary. This study aims to introduce the Chagatai Turkish-Persian dictionary, which was written by Neẓr-'Alî in Iran in the H. 11th century by the order of the Safavid king Şâh Şafî Sâmi Mîrzâ (government: H. 1038-1052/1629-1642). This study consists of four parts. In the first part, first about the titles "Chagatai Turkish", "Chagatai Turkish in the Safavid Era" and "Neẓr-'Alî"; then, information about the work was given under the title of "Neẓr-'Alî's Dictionary"; The titles of "Introduction of the Work and the Order of the Dictionary", "Manuscript of the Work", "Writing Characteristics of the Manuscript of the Work", "Study Done on the Work" and "Comparison of Items with Other Dictionaries" are discussed. In the "Comparison of Articles with Other Dictionaries" part of this section, comparisons were made with *Senglah* and *Abuşka*, which are the most important dictionaries in the field. The study is based on the Tehran University-Central Library nr. 4354/3 (T), Tehran-Parliament Library nr. 9176 (Sebt nr. 85417) (M) and Kum-Gülpaygani Library nr. 20/148-4028/1 (G) manuscript copies.

It is understood that this work, which is the source of the Senglah dictionary written by Mîrzâ Mehdî Han Esterâbâdî, was written by making use of the *Abuşka* dictionary.

The items in this work are generally selected from the field of Chagatai Turkish. Most of the examples were selected from Nevâyî's works, especially Ğarâyibü's-Şığar and Fevâyidü'l-Kiber. It must be the first Chagatai Turkish-Persian dictionary written in the Iranian field. It is

probably the first Chagatai Turkish-Persian dictionary and the second Chagatai Turkish after Abuşka.

In this dictionary, different words with the same spelling are given together as a single item, and the same words with different conjugations are given as different items. After separating different words with the same spelling and combining the same words with different conjugations, the total number of items in the vocabulary obtained from the dictionary index is 725. The total number of examples given in the work is 485.

Although the name of the author is recorded as Nedr-‘Alī (ندرعلی) in the title and index of the work in the Tehran University copy, the name of the author is mentioned as Neẓr-‘Alī (ندرعلی) in the introduction of the work.

In the Parliament Library copy, the name of the author was recorded as Neẓr-‘Alī (ندرعلی) at the entrance of the work, and in the Gülpaygani copy, which is understood to have been copied from the Parliament Library copy, the author’s name was recorded in the form of Nedr-‘Alī (ندرعلی) at the entrance of the work.

This work is one of the sources for the Senglaḡ dictionary written by Mīrzā Mehdī Ḥan Esterābādī in the 18th century. The author of Senglaḡ uses the phrase “Nedr-‘Alī’s (ندرعلی) dictionary” while talking about this dictionary.

This work consists of a short entrance, introduction, chapters (three chapters), and outcome. This work is in Persian except for the Turkish headlines that need to be explained and examples, in other words, the descriptions of the work are in Persian. All the words in the work are given in the unsigned form.

In the entrance, the author noted that after giving thanks to God, praising the Prophet and Şāh Şafī, when he understood the king’s desire for the Turkish language and the solution of Chagatai’s words, he thought of writing a Persian treatise containing Nevāyī’s words and describing the Çengiz tradition; in addition, he recorded that he gave examples of the poems of Mīr ‘Alī-şīr Nevāyī and other poets of this nation as a witness; and noted that he also discussed the spelling differences and the change of letters in Turkish, which is common in Çağatayī, Rum, and İnan.

In the introduction, the spelling of Turkish and the change of letters, the four letters that are not in the original word in Chagatai Turkish spelling, the four letters added later, the connectors (prepositions and suffixes) that do not have a meaning on their own but make sense when added to other words are discussed. He noted that the letters ayın (‘), ş, ź, z are absent in Turkish spelling.

Chagatai Turkish-Persian dictionary is included in the chapters. In the outcome section, five Chagatai traditions are explained.

This work was published by Farhad Rahimi in 2022.

• Rahimi, F. (2022). *Nezrali'nin Çağatay Türkçesi sözlüğü (giriş-metin-inceleme-notlar-dizin)*. Ankara: TDK.

